

**BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ESKİ YUGOSLAVYA BÖLGESİNDE 1991 YILINDAN
İTİBAREN İŞLENEN AĞIR ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUK İHLALLERİNDEN
SORUMLU KİŞİLERİN KOVUŞTURULMASI İLE GÖREVLİ
ULUSLARARASI MAHKEME***

*Çeviren: Dr. Fatih Halil KAPLAN ***

Dava Numarası : IT-98-33-T
Tarih : 02 Ağustos 2001
Orijinal Metin : İngilizce

MAHKEME HEYETİ

Başkan : Hakim Almiro Rodrigues
Üye : Hakim Fouad Riad
Üye : Hakim Patricia Wald
Katip : Hans Holthuis
Yargılama : Radislav Krstic Davası
Savcılık Makamı : Mark Harmon
Peter McCloskey
Andrew Cayley
Magda Karaginnakis
Savunma Makamı : Nenad Petrusic
Tomislav Visnji

I. GİRİŞ

1. Birleşmiş Milletler ("BM") tarafından güvenli bölge ilan edilen ve Bosna Hersek'te bulunan ve Srebrenitsa'nın yönetiminin 1995 yılının Temmuz ayında Bosnalı Sırp'lar tarafından ele geçirilişi esnasında yaşanan olaylar tüm dünyaca bilinmektedir.⁽¹⁾ Yerleşim bölgesinin silahlı

* Bu çalışma, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Radislav Krstić hakkında vermiş olduğu kararın başlangıç kısmının çevirisidir. Kararın İngilizce aslı 260 sayfadan ibarettir. Anılan karar yargılamaya esas teşkil eden zaman diliminde yaşanan olaylara, olayların vahametine ve uluslararası toplumun meseleye yaklaşımına dair tespitleri bakımından önem arz etmektedir.

** Çeviren: Dr. Fatih Halil Kaplan, Ankara Cumhuriyet Savcısı, e-mail: faith_h_kaplan@yahoo.com.

¹ Örnek olarak bakınız savcılık delili 30 (bundan sonra "P"), 53/55 sayılı Genel Kurul Kararı'na istinaden Genel Sekreter'in raporu: Srebrenitsa'nın düşüşü, BM. Bel. A/54/549, 15 Kasım 1999 (bundan sonra "Genel Sekreter'in Raporu").

saldırı ya da herhangi bir düşmanca saldırıya maruz bırakılmayacağına dair BM Güvenlik Konseyi Kararı bulunmasına rağmen Bosna Sırp Ordusu (“BSO”) birlikleri kasabaya saldırı düzenlemiş ve kasabayı ele geçirmiştir. Birkaç gün içerisinde, bölgede yaşayan büyük çoğunluğu kadın, çocuk ve yaşlı olan yaklaşık olarak 25,000 Bosnalı Müslüman⁽²⁾ dehşet ve korkunun hakim olduğu bir atmosferde, Bosna Sırp Kuvvetleri tarafından aşırı kalabalık otobüslere bindirilmek suretiyle oturdukları yerlerden uzaklaştırılmış, çatışma hattı boyunca nakledilmiş ve Bosnalı Müslümanların bulunduğu bölgeye gönderilmişlerdir. Bununla birlikte askerlik çağında⁽³⁾ olan Serebrenitsa’nın Boşnak erkekleri farklı bir kadere yönlendirildiler. Binlercesi bölgeden kaçmaya çalıştıkları sırada tutsak edildiler, insanlıktan uzak ağır şartlar altında tutuldular ve sonrasında katledildiler. 7,000’den fazla kişi bir daha görülmedi.

2. 10 Temmuz 1995 ile 19 Temmuz 1995 tarihleri arasındaki dokuz günlük zaman dilimi içerisinde Serebrenitsa’da meydana gelen olaylar, dehşet boyutu ve insanoğlunun çatışmanın tansiyonunda canavarca eylemlere müracaat etme kapasitesini anlatması bakımından tarif edilemez boyuttadır. Bir haftayı aşan küçük bir zaman diliminde binlerce hayat yok edilmiş, telafisi mümkün olmayan bir şekilde parçalanmış ya da basit bir şekilde tarih sayfalarından silinmiştir. Mahkeme, Balkanlarda meydana gelen çatışmanın temelinde bulunan sebeplerin derinlemesine araştırılmasını tarihçilere ve sosyal psikologlara bırakmaktadır. Halihazırda elde bulundan vazife daha mütevazı olup, yargılama sırasında ortaya konan deliller kapsamında dokuz günlük sürede neler olup bittiğini tespit etmek ve nihai olarak bu davanın sanığı General Krstić’in söz konusu olaylara katıldığı için uluslararası hukukun ilkeleri çerçevesinde cezai yönden sorumluluğu bulunup bulunmadığını ortaya koymaktır. Mahkeme kendisine, Serebrenitsa’da meydana gelen olaylar

² Bakınız Nesib Mandzi, sayfa 963’teki belge bundan sonra (“T”) (25,000 Bosnalı Müslüman sığınmacının Poto-ari’de toplandığını ifade etmektedir); P 404/88 (12 Temmuz 1995 tarihli Karremans Raporu, o tarihte 17,500 kişinin Poto-ari ve çevresinde toplandığını ifade etmektedir; P 77/26 (UNMO’nun 13 Temmuz 1995 tarihli faksı 10,000 sığınmacının şimdiden nakledildiğini, ve 20,000-25,000 kişinin daha nakledileceğini ifade etmektedir).

³ Bu kararda, “askerlik çağında” terimi, Serebrenitsa’nın ele geçirilişini müteakip, yakalanarak öldürülen erkekleri tanımlamak amacıyla kullanılacaktır. Anılan terimi belli bir yaşın altındaki küçük çocukları ya da nispeten yaşlı kimseleri bu grubun içerisine dahil edecek şekilde genişletmek olağan şartlarda yanlış adlandırma olarak vasıflandırılabilir ancak bu kişiler “askerlik çağında” terimi kapsamında değerlendirilmişlerdir. Sonuç olarak terim teknik anlamda anlaşılmalı, Bosnalı Sırp otoriteler tarafından askerlik çağında olduğu kabul edilen erkek ve çocukları kapsayacak şekilde geniş anlamda anlaşılmalıdır.

hakkında neler hissettiğini ve bu davanın konusu dışında kalan bireyler ile milli ve uluslararası grupların söz konusu trajedinin gerçekleşmesine ne şekilde katkıda bulduklarını, açıklama izni veremez. Davanın sanığının, herhangi bir davanın sanığının olduğu gibi, bireyselleştirilmiş şekilde değerlendirilmeye hakkı vardır ve eylemlerinin, Mahkemenin Statü'sünde ("Statü") düzenlenen ve suç teşkil eden eylemler olduğunun, mahkemede ortaya konan delillerin makul bir şüphenin ötesinde göstermesi halinde mahkum edilebilir. Bu sebeple Mahkeme, dikkatini, cehennemvari bu dokuz gün içerisinde neler olup bittiğine dair maddi vakıanın detaylı bir şekilde ortaya konması üzerine yoğunlaştıracak, söz konusu olayların hiç yaşanmamış olması ile ilgili retorik bir söylem ifade etmekten kaçınacaktır. Sonuç olarak, yorumlayıcı hiçbir ifade, Serebrenitsa destanını, olayların kendi öyküsünden daha açık ve net biçimde anlatamaz; savaşın, etnik hınç ve düşmanlığın yarattığı yıkımı ve bunun acı mirasının hafifletilebilmesi için katedilmesi gereken uzun yolu daha etkileyici bir şekilde ortaya koyamaz.

3. Vahşetin yaşandığı, 1995 yılının Temmuz ayında General Krstic önce Genel Kurmay Başkanı, akabinde bir Bosna Sırp Ordusu ("bundan sonra "BSO") oluşumu olan Drina Birlikleri Komutanı'ydı. Serebrenitsa'nın ele geçirilişini müteakip işlenen bütün suçlar Drina Birlikleri'nin sorumluluğu altındaki bölgede işlenmiştir. İddia makamı, General Krstic'i soykırım ile suçlamaktadır (ya da seçimlik olarak soykırım suçuna iştirak). General Krstic bundan başka savaş hukuku ya da teamüllerini ihlal eder biçimde, yok etme, adam öldürme, işkence ve sürgün (ya da seçimlik olarak, insanlık dışı eylemler (zorla göç ettirme)) ve adam öldürme suçlarını içerecek şekilde insanlığa karşı suç(lar)ını işlediği iddiası ile suçlanmıştır. İddianamede, General Krstic'in bireysel olarak iştiraki nedeni ile söz konusu suçlardan sorumlu olduğu ifade edilmiştir (Statü'nün 7 (1) maddesi gereğince). İddia makamı, General Krstic'e, komutanın sorumluluğu ilkesi uyarınca, (Statü'nün 7 (3) maddesi kapsamında) emri altında bulunan birliklerin işlediği iddia olunan suçlar bakımından da cezai sorumluluk atfetmektedir.
4. Mahkeme, 1995 yılının Temmuz ayı içerisindeki kısacık birkaç gün içerisinde olup biteni resmetmek amacı ile birleşen bir delil mozaikinden yararlanmaktadır. Mahkeme 98 gün süren yargılama boyunca 110 civarında tanık dinlemiş 1,000 dolaylarında belge/delil incelemiştir. Serebrenitsa'da yaşayan ve kurtulmayı başaran insanlardan bir çoğu

ifade vermek amacıyla Lahey'e gelmiştir. Mahkeme, bu kişilerin ifadelerinin özünün son derece güvenilir olduğu kanaatindedir. Olayların gerçekleştiği bölgede yaşamış ve kurtulmayı başarmış kişilerin ifadeleri bazı bölgelerden edinilen adli deliller (mermi kovani, patlayıcı ve doku kalıntısı gibi), toplu mezarlarda yapılan uzman incelemeleri ve 1995 yılında havadan çekilen keşif fotoğrafları ile desteklenmiştir. Mahkeme ayrıca olaylar sırasında Serebrenitsa'da görev yapan BM askeri personelinin ifadelerini, 1995 yılının Temmuz ve Ağustos aylarına ait Bosna Hersek Ordusu ("BHO") tarafından yakalanan(elde edilme imkanı olmuş) BSO radyo iletişimi kayıtlarını, BHO'dan elde edilen kayıtları, BSO'dan elde edilen kayıtları, hem iddia makamı hem savunma makamı tarafından çağrılan askeri uzmanlar tarafından yapılan analizleri, General Krstić'in kendisinin ifadesini ve savunma tanıklarının ifadelerini de göz önünde tutmuştur. Mahkeme bunlara ek olarak BHO'da daha önce görev yapmış ve 1995 yılında Serebrenitsa'da ortaya çıkmış olan olayları yakından takip etmiş olan iki yetkiliyi re'sen tanık olarak çağırmıştır.

5. İşbu Mahkeme Kararı beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm Giriş bölümüdür. Okuyucuyu özü itibarı ile Serebrenitsa'nın ele geçirilişi ve sonrasına giden sürece yöneltmek amacı taşıyan mahkemenin maddi vakiya ilişkin tespitleri öyküsel bir genel bakış ile birlikte ikinci bölümden itibaren başlamaktadır. Akabinde Mahkeme Serebrenitsa'nın ele geçirildikten sonraki sürecin daha detaylı bir şekilde gözden geçirilmesine, özellikle, Drina Birliklerinin, Bosnalı Müslüman kadın, çocuk ve yaşlıların önceki yerleşim bölgesinde nakledilmesindeki rolü ile Serebrenitsa'lı Boşnak Müslüman erkeklerin yakalanmaları, gözaltında tutulmaları ve katledilmelerindeki rolünü incelemeye yönelecektir. Son olarak, Mahkeme, General Krstić tarafından bu olaylarda oynanan rolü inceleyecektir. İşbu Mahkeme Kararı'nın üçüncü bölümü İkinci Bölümde ortaya konan maddi vakianın analiz edilebilmesi için gerekli olan hukuki çerçeveyi ortaya koymaktadır. Mahkeme General Krstić'e isnat edilen soykırım suçu ve diğer suçların unsurlarının yanı sıra cezai sorumluluğun doğabilmesi için gerekli olan genel prensipleri de göz önünde tutmaktadır. Daha sonra, çizilen hukuki çerçeve ve kararın ikinci bölümünde ortaya konan maddi vakıa temelinde, Mahkeme General Krstić'in cezai sorumluluğu hususundaki tespitini ortaya koymaktadır. Dördüncü bölüm cezalandırma ilgili hususları kapsamakta, ve son olarak, Beşinci Bölüm hüküm kısmını oluşturmaktadır.

II. “MADDİ VAKIA”YA İLİŞKİN TESPİTLER

A. Serebrenitsa’nın Ele Geçirilişi ve Sonrası

1. 1991-92: Eski Yugoslavya’nın Dağılışı

6. Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti’nin dağılışının tarihçesi Mahkeme’nin daha önceki kararlarında anlatılmış olması sebebiyle burada detaylı olarak anlatılmayacaktır.⁽⁴⁾ Bununla birlikte Serebrenitsa meselesinin anlaşılabilmesi bakımından arka plana dair bir miktar bilgi verilmesi zaruridir.
7. 1945 yılından 1990 yılına kadar Yugoslavya Bosna Hersek, Hırvatistan, Makedonya, Karadağ, Sırbistan ve Slovenya’dan oluşan altı Cumhuriyetten müteşekkildi. Belirli bir Cumhuriyet’in nüfusunu ağırlıklı olarak belli bir etnik grup oluşturuyordu: örneğin, Sırbistan’da Sırplar ve Hırvatistan’da Hırvatlar ağırlıkta idi. Bosna Hersek’in (“Bosna”) bir kısmını oluşturan halihazırdaki davanın inceleme konusu olan bölge, Cumhuriyetler içerisindeki en çok farklı etnik yapıya sahip olanıydı. Şöyle ki savaş öncesi bölgede yaşayan halkın nüfusunun yüzde 44’ü Müslüman, yüzde 31’i Sırp ve yüzde 17’si Hırvat’dı.⁽⁵⁾
8. Yugoslavya toprakları araya serpilmiş bir kısım anlaşmazlıklar vücut bulmuş olmasına rağmen yüzyıllarca yukarıda sayılan ve diğer bir kısım etnik gruplarca beraber barış içerisinde paylaşılmıştır. İkinci Dünya Savaşı, bütün taraflardan kaynaklandığı iddia edilen keskin uyuşmazlıkların mevcut olduğu bir zaman dilimiydi. General Tito’nun savaş sonrası yönetimi, komünist devletin birliğine odaklanmak suretiyle, etnik bölünme ve milliyetçiliği desteksiz bıraktı. Böylelikle 1945 yılından 1990 yılına kadarki dönemde göreceli şekilde huzurlu ve barışçıl etnik gruplar arasındaki ilişki var oldu. Buna rağmen çeşitli gruplar kendilerinin farklı kimliklerinin var olduğu bilincini taşımaya devam ettiler.
9. Ekonomik sıkıntılar ve komünizmin çökmesi 1980’lerin sonlarına doğru milliyetçiliğin yükselişine ve etnik uyuşmazlıkların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. 1991 yılının Haziran ayında Slovenya ve Hırvatistan Cumhuriyetleri Yugoslavya Federal Cumhuriyeti’nden

⁴ Örnek olarak bakınız, Tadic Davası, Dava Numarası: IT-94-1-T, (Bundan sonra “Tadic Kararı”), para. 53-126.

⁵ Tadic, para. 56-57; Genel Sekreter’in Raporu para. 17-18.

ayrılarak bağımsızlıklarını ilan ettiler. Slovenya'nın statüsü ağırlığını Sırp kuvvetlerinin oluşturduğu Yugoslavya Halk Ordusu (YHO) ile yaşanan sadece on günlük bir çatışmadan sonra güvence altına alındı, fakat Hırvatistan'daki silahlı çatışma birkaç aylık bir zaman dilimine yayıldı. Makedonya 1991 yılının Eylül ayında başarıyla bağıni kopardı.

10. Bosna bağımsızlık yolculuğuna 15 Ekim 1991 yılında parlamento tarafından yapılan bağımsızlık bildirisi ile başlamıştır. Bosna Hersek Cumhuriyeti 6 Nisan 1991 yılında Avrupa Birliğı tarafından bir sonraki gün de Birleşik Devletler tarafından resmen tanınmıştır. Uluslararası tanınma meseleyi sona erdirmemiş, bölgesel hakimiyet amacıyla Müslümanlar, Sırlar ve Hırvatlardan müteşekkil üç büyük grup arasında Bosna'da şiddetli çatışmalar ortaya çıkmıştır. Uluslararası toplum barışı temin edebilmek için çeşitli teşebbüslerde bulunmuş fakat bu teşebbüsler sınırlı bir başarı sağlamıştır. Bosna'nın Sırbistan'a yakın olan doğu kısmında Bosna'lı Sırlar ve Bosna'lı Müslümanlar arasındaki çatışma özellikle şiddetli olmuştur.

2. 1992-1993: Serebrenitsa'daki Çatışma

11. Serebrenitsa kasabası Bosna'nın doğusunda, Sırp sınırına aşağı yukarı on beş kilometre uzaklıktaki bir vadiye kurulmuştu. Savaştan önce, Serebrenitsa sakinlerinin pek çoğı Serebrenitsa'nın kuzeyinden birkaç kilometre uzaklıktaki Potokari'deki fabrikalarda ya da kasabanın güney ve kuzeydoğusunda bulunan çinko ve boksit madenlerinde çalışmaktaydı. 1991 yılında "yerleşim yeri"nin nüfusu yüzde 73'ü Müslüman ve yüzde 25'i sırp olmak üzere 37.000'di.⁽⁶⁾ Savaştan önce hayat standartları yüksekti ve farklı etnik gruplara mensup insanların çoğı birlikte rahat bir şekilde yaşamaktalardı.⁽⁷⁾
12. Çatışma sırasında Serebrenitsa'yı kapsayan Merkez Podrinje Bölgesi⁽⁸⁾ belirgin bir stratejik öneme sahipti. Bu bölgenin kontrolü, Bosnalı Sırlar'ın, Bosna içerisinde politik bir birlik oluşturabilmek olan minimum amaçlarını gerçekleştirebilmek açısından önemliydi. Savunma makamı askeri uzmanı olan General Radovan Radinovic tarafından ifade edildiğı üzere:

⁶ Genel Sekreter'in Raporu, para. 33. "Yerleşim yeri" terimi "kasaba"dan daha büyük "ilçe" ya da "kanton"a eşit bir yerleşim yerini ifade etmektedir.

⁷ Örnek olarak bakınız, Tanık S, Deşifre Metni, s. (bundan sonra "D") 3282-3283.

⁸ General Radovan Radinovi (bundan sonra "Radinovi"), D. 8108.

Sırlar Bosna Hersek'i eski devletin bir parçası olarak muhafaza etmek niyetindeydiler. Bu onların Bosna Hersek bakımından gerçekten asli, uzun dönemli ve politik amacıydı. Neden? Bunu Anlamanın çok zor olduğu düşüncesinde değilim. Diğer Sırlarla birlikte aynı devlet içerisinde yaşamak istiyorlardı ve bunu garanti altına alabilecek tek devlet Eski Yugoslavya idi...Sırlar Merkezi Podrinje'nin onlar için çok büyük önem arz ettiğini fark etmişlerdi. Merkezi Podrinje alanına sahip olmadan bir Sırp Cumhuriyeti mevcut olamayacak, Sırp etnik bölgelerinin bütünlüğü bölgesel anlamda sağlanamayacaktı; bunun yerine Sırp halkı etnik bölgelerindeki etrafı kuşatılmış alandaki statülerini kabul etmeye zorlanacaklardı. Bölge ikiye bölünebilirdi, bütün alan ayrıştırılabılırdı, nüfusun yüzde yüzünün sırp halkından oluştuğu bölgelerden ve Sırbistan'dan uygun şekilde koparılabilirdi.⁽⁹⁾

General Sefer Halilovic de (1993 yılının Haziran ayından Kasım ayına kadarki zaman diliminde BHO'nun Ana Karargahının Komutanı, öncesinde BHO'nun Ana Karargahı'nın Kurmay Başkanı) Merkezi Podrinje bölgesinin Bosnalı Sırlar bakımından sahip olduğu stratejik önemi vurgulamıştı. Onun kanaatine göre Sırların siyasi gündeminde Drina Nehri'ni "Sırp Devletleri" arasında bir sınır olmaktan çıkarmak vardı.⁽¹⁰⁾

13. Serebrenitsa'nın çoğunluğunu Müslüman nüfusun oluşturmalarına rağmen, bölgedeki ve doğu Bosna'ya komşu bölgelerden gelen Sırp milisleri, 1992'nin başlarında birkaç haftalığına kasabanın kontrolünü ele geçirdiler. Bununla birlikte 1992 yılının Mayıs ayında Naser Oric'in liderliğindeki bir grup Müslüman Savaşçı Serebrenitsa'yı geri almayı başarmışlardır. Bundan sonraki birkaç aylık süre zarfında Oric ve adamları seri saldırılarla dışarıya baskı yaptılar. 1992'de Serebrenitsa'lı Bosna Müslüman Güçleri Zepa'da (Serebrenitsa'nın Güney'inde Müslümanlar'ın elinde bulunan bir kasaba) bulunanlarla birleştiler. 1993'te etrafı çevrili bölge Serebrenitsa'nın batısında bulunan ve Müslümanlar'ın elinde olan Cerska'yı da içine alacak şekilde genişledi. Bu zaman diliminde etrafı kuşatılmış şekildeki Serebrenitsa 900 kilometrekarelik en büyük genişliğine ulaştı, buna rağmen hiçbir zaman

⁹ Radinovi, D. 7812-7813.

¹⁰ General Sefer Halilovic, (bundan sonra "Halilovic", D. 9459-9451).

batıda bulunan ve Boşnakların elinde bulunan ana bölge ile birleşemedi, Sırp'ların kontrolünde bulunan bölgenin ortasında tehlikeye açık bir şekilde kaldı.⁽¹¹⁾

14. 1993 yılının Ocak ayında Bosna Müslüman Birlikleri Bosna Sırp köyü olan Kravica'ya saldırdılar. Sonraki birkaç ay içerisinde Bosnalı Sırp'lar nihai olarak Konjevic Polje ve Erska köylerinin ele geçirilişi ile sonuçlanan ve Serebrenitsa ve Zepa arasındaki bağın kopması ile Serebrenitsa yerleşim bölgesinin yüzölçümünün yüz elli kilometrekareye gerilemesine neden olan karşı saldırı ile cevap verdiler. Çevredeki bölgelerde ikamet eden Bosnalı Müslümanlar Serebrenitsa'da birleştiler ve nüfus 50.000-60.000 civarına yükseldi.⁽¹²⁾ 1993 yılının Ocak ayını takip eden zaman dilimi içerisinde meydana gelen bu askeri hareketlilik sırasında Müslümanlar tarafından Sırp sivillere, Sırp'lar tarafından Müslüman sivillere yönelik tedhiş uygulandığına ilişkin raporlar mevcuttur.⁽¹³⁾
15. BM Muhafız Güçleri'nin Fransız Komutanı General Pilippe Morillon Serebrenitsa'yı 1993 yılının Mart ayında ziyaret etmiştir. Bundan sonra kasabanın aşırı kalabalık ve kuşatma altında olduğu ortaya çıkmıştır. İlerleyişte olan Bosna Sırp Güçleri kasabanın su kaynaklarını yok etmişlerdi ve neredeyse akan su bulunmamaktaydı. Halk elektrik kaynağı olarak iğreti jeneratörlere bel bağlamıştı. Yiyecek, ilaç ve diğer hayati önem taşıyan malzemeler son derece kıtıldı. Ayrılmadan önce, General Morillon, açık bir toplantıda, panik halindeki Serebrenitsa halkına kasabanın BM'nin koruması altında olduğunu ve onları asla terk etmeyeceğini söyledi.⁽¹⁴⁾
16. 1993 yılının Mart ve Nisan aylarına, aşağı yukarı 8,000 ile 9,000 Bosnalı Müslüman BM Mülteciler Yüksek Komisyonu'nun ("BMMYK") himayesinde Serebrenitsa'dan tahliye edilmiştir. Bununla birlikte tahliye faaliyetine, Saraybosna'da bulunan Müslüman Bosna yönetimi tarafından bölgenin "etnik temizliği"ne katkıda bulunduğu gerekçesiyle karşı çıkmıştır.⁽¹⁵⁾

¹¹ Genel Sekreter'in Raporu, para. 33-38. Mahkeme en azından Mahkeme'de aksine delil sunulmamış meseleler bakımından Genel Sekreterin Raporu'na, Serebrenitsa'nın ele geçirilişine giden süreçte meydana gelen olaylar hakkında güvenilir kaynak olarak itimat etmektedir.

¹² A.g.e., para. 37.

¹³ A.g.e., para. 37.

¹⁴ A.g.e., para. 38.

¹⁵ A.g.e., para. 39.

17. Bosnalı Sırp yetkililer yerleşim bölgesini ele geçirme hususundaki niyetlerini yerleşim yerinin Sırp sınırına yakın olması ve Sırp'ların elinde bulunan toprak parçası tarafından tamamen çevrilmiş olması nedeni ile sahip olduğu stratejik önem ve saldırıya açık olması sebepleri ile devam ettirdiler. 13 Nisan 1993 tarihinde, Bosnalı Sırp'lar BMMYK temsilcilerine Bosnalı Müslümanların teslim olmayı ve tahliye edilmeyi kabul etmemeleri halinde iki gün içerisinde saldırıcaıklarını bildirdiler.⁽¹⁶⁾

3. Nisan 1993: Güvenlik Konseyi Srebrenitsa'yı "Güvenli Bölge" ilan ediyor.

18. 16 Nisan 1993 tarihinde BM Güvenlik Konseyi "bütün tarafların ve diğerlerinin Srebrenitsa ve çevrelediği alana "güvenli bölge" olarak muamele etmesini ve bu bölgeye silahlı saldırı ve herhangi bir diğer düşmanca eylem yapılmamasına ilişkin bir "karar" kabul ederek ve bunu bildirerek cevap verdi.⁽¹⁷⁾ Güvenlik Konseyi iki ayrı yerleşim bölgesi olan Zepa ve Gorazde'yi BM tarafından korunan yerleşim bölgesi olarak ilan etti.⁽¹⁸⁾

19. BMMG komutası, Güvenlik Konseyi'nin "karar"ının değeri hususunda şüpheliydi. Bu nedenle, BMMG komutanları General Halilovic ve General Ratko Mladic (VRS'nin Ana Karargahı'nın Komutanı) tarafından imzalanan ateşkes anlaşmasını müzakere ettiler. Anlaşma yerleşim bölgesinin BMMG birliklerinin kontrolü altında silahsızlandırılmasını gerektiriyordu.⁽¹⁹⁾ Bununla birlikte anlaşmaya konu bölgenin kesin sınırları hakkında anlaşmazlık mevcuttu. General Halilovic, Mahkeme Heyeti'nin önünde, anlaşmanın sadece Srebrenitsa'nın kentsel alanını kapsadığını ifade etmiştir.⁽²⁰⁾ Bu düşüncenin BMMG tarafından da paylaşıldığı gözlemlenmektedir. Diğer yandan, Bosnalı Sırp Otoriteler, anlaşmanın Srebrenitsa'nın kentsel alanı ile sınırlı olduğu düşüncesinde değildirlir.⁽²¹⁾

¹⁶ A.g.e., para. 54.

¹⁷ BM Doc. S/RES/819 (1993).

¹⁸ BM Doc. S/RES/824 (1993).

¹⁹ Genel Sekreter'in Raporu, para. 59-65. 18 Nisan 1993 tarihinde ön bir anlaşma imzalanmıştı, bunu 8 Mayıs 1993 tarihinde imzalanan daha kapsamlı bir anlaşma izledi. Ayrıca bakınız Halilovic, D. 9445,9448.

²⁰ Halilovic, D. 9465.

²¹ Genel Sekreter'in Raporu, para. 60.

20. 18 Nisan 1993 tarihinde BMMG'nin ilk grubu Serebrenitsa'ya varmıştır. Bundan sonraki hemen hemen her altı ayda bir yeni birlikler dönüşümlü olarak görevlendirilmiştir. 600 kişiden fazla olmayan barış gücü hafif şekilde silahlanmış olup talep edilenden oldukça az sayıdaydı.⁽²²⁾ Serebrenitsa küçük bir komuta merkezi ("Bravo Company compound") ve kasabanın beş kilometre kadar kuzeyinde bulunan Potocari'de daha büyük bir karargah kurdular. Bunun yanında, barış gücü yerleşim bölgesinin çevresini işaretleyen onüç gözetleme noktasına ("Gnt") adam yerleştirdi. Çoğu zaman, Bosnalı Sırp ve Bosnalı Müslüman askerler de bu ileri karakollarda gölge pozisyonlarını devam ettirdiler. 1995 yılının Ocak ayında, yeni bir BMMG birliği (Hollanda'dan gelen bir birlik, halk arasındaki tabiriyle "Duch Bat") yerleşim yerinde görevlendirildi.

21. Yerleşim bölgesini kuşatmış olan Bosnalı Sırp Birlikleri'nin genel olarak disiplinli ve iyi silahlanmış oldukları gözlemlenmekteydi.⁽²³⁾ BSO coğrafi temel üzerine organize olmuştu ve Serebrenitsa Drina Birlikleri'nin etkinlik alanı içerisindeydi. Üç Drina Birliğinden oluşan 1,000 ile 2,000 arasında bir sayıda asker yerleşim yerinin etrafında toplandı.⁽²⁴⁾ Bosnalı Sırp Birlikleri tanklar, zırhlı araçlar, toplar ve havan topları ile donatılmıştı. BHO'nun yerleşim bölgesinde kalan son birliği -28'inci bölük- iyi bir örgütlenme ve teçhizata sahip değildi. Sıhhatli bir komuta yapısı ve haberleşme sistemi yoktu,⁽²⁵⁾ kimi BHO askerlerinin elinde eskimiş av tüfekleri vardı, kiminin üzerindeki üniformasından başka hiçbir silahı yoktu ve çok az sayıda askerin usulüne uygun bir üniforması mevcuttu.⁽²⁶⁾ Bununla birlikte Mahkeme Heyeti 28'inci bölüğün bazı bölgelerde tasvir edildiği kadar zayıf olmadığına dair delil dinlemiştir.⁽²⁷⁾ Kesin olarak 28'inci Bölük'teki askerlerin sayısı Drina Birlikleri'nde⁽²⁸⁾

²² Bakınız Genel Sekreter'in Raporu, para. 226.

²³ Bakınız Genel Sekreter'in Raporu, para. 230.

²⁴ Bakınız Genel Sekreter'in Raporu, para. 230.

²⁵ Örnek olarak bakınız, Genel Sekreter'in Raporu, para. 230; Albay Joseph Kingori (bundan sonra "Kingori"), D. 1813-1914; Binbaşı Robert Franken (bundan sonra "Franken"), D. 2008-2009; Yüzbaşı Vincentius Egbers (bundan sonra "Egbers", D. 2207; Tanık C, D. 1150-1151; ve General Enver Had ihsanovi (bundan sonra "Had ihsanovi"), D. 9509.

²⁶ Örnek olarak bakınız, Kingori, D. 1813-1814; Franken, D. 2007; Egbers, D. 2206-22094; ve Tanık C, D. 1150-1151. Ayrıca bakınız Had ihsanovi, D. 9513-9516 ve Mahkeme Tanık Delili (bundan sonra "C") 2, ve C 3.

²⁷ General Radislav Krstic (bundan sonra "Krstic") D. 6054.

²⁸ Mahkeme Heyeti 28'inci Bölük'te bulunan asker sayısına ilişkin çeşitli tahminler almıştır. Savunma tarafından çağrılan askeri uzman, General Radinovic, çeşitli tahminler yapmıştır: Radinovic, D. 7913 (10,000 adam (8,000 silahlı adamı kapsayacak şekilde); Savunma Delili

bulunan asker sayısından azdı ve BSO güçlerine karşı düzenli olarak keşif ve sabotaj faaliyetleri gerçekleştiriliyordu.⁽²⁹⁾

22. Başlangıçtan itibaren çatışmanın her iki tarafı “güvenli bölge” anlaşmasını ihlal etmiştir. Mahkeme yerleşim bölgesine uluslararası yardım konvoylarının ulaşmasını sınırlamaya yönelik kasıtlı bir Bosnalı Sırp stratejisi bulunduğu dair delil dinlemiştir.⁽³⁰⁾ Albay Thomas Karremans (Duch Bat Komutanı) Bosna Sırp güçleri tarafından, personelinin yerleşim bölgesine geri dönmeleri ile teçhizat ve cephanelerinin de içeriye sokulmasının engellendiğini ifade etmiştir.⁽³¹⁾ Yiyecek, ilaç ve yakıt gibi hayati önem taşıyan malzemeler artarak kıt hale gelmiştir. Serebrenitsa’daki bazı Bosnalı Müslümanlar, Bosnalı Sırp askerlerin saldırdığından şikayet etmiştir.⁽³²⁾

23. BHO bakımından ise, General Halilovic, “güvenli bölge” anlaşmasını imzaladıktan hemen sonra, Serebrenitsa’daki BHO üyelerine silahlı personelin geri çekilmesi ve askeri teçhizatın yeni kurulan silahsızlandırılmış bölgenin dışına çıkarılması emrini verdiğini ifade etmiştir.⁽³³⁾ Bunun yanında işe yarar silah ve mühimmatının BMMG’ye teslim edilmemesi emrini de vermiştir. Bu emri vermesinin sebebinin uluslararası toplumla geçmişte yaşanmış olan kötü tecrübeler olduğunu söylemiştir.⁽³⁴⁾ Bu doğrultuda, sadece eski ve işlevsiz silahlar teslim edilmiş ve çalışır durumda olanlar muhafaza edilmiştir.⁽³⁵⁾ General

(bundan sonra “D”) 160, (bundan sonra (“Radinovic Report”), para. 2.9, (28’inci bölümün 10,000 ila 12,000 kişiden oluştuğunu ifade etmektedir), ve Radinovic, D. 8188-8189 (Mili Birliği’nden elde edilen istihbarat bilgisine atf yaparak 28’inci Bölük’te 5,000 ila 7,500 adamın bulunduğunu iddia etmektedir), 1995 yılının Haziran ayında, BHO Komutanı ve Kurmay Başkanı olan General Enver Had ihasonovi Serebrenitsa’da bulunan 28’inci bölük’te 5,803 adam bulunduğunu ifade etmiştir. Bakınız Had ihasonovi, D. 9513; ve C1.

²⁹ Örnek olarak bakınız Savunma Tanığı DF, D. 8507, ve D. 8507-8508; ve D 30, D 33, D 34, D 35, D 37, D 51, D 54, D 60, D 59, D 62, D 93, ve D 94. Ayrıca Bakınız Krstic, D. 7557 (BHO’nun Skakavac (“çekirge”) Operasyonu ile ilgili olarak, BSO’nun kontrolü altında olan Bosna’daki geniş bir alanda Serebrenitsa ve Zepa’yı “güvenli bölge”ler kapsayacak şekilde yapılan sabotaj faaliyetleri.)

³⁰ Örnek olarak bakınız, P 122, p. 63, (Albay Thomas Karremans’ın beyanı (bundan sonra “Karremans”) Yargılama 61. madde, 26 Nisan’dan sonra hiç konvoy gelmediğini belirtmektedir); Karremans, T. 3299-3306, 3322-3325; ve Yüzbaşı Johannes Rutten (bundan sonra Rutten), T. 2104-2107.

³¹ Karremans, T. 3301-3302.

³² Örnek olarak bakınız, Kíngori, T. 1811-1812.

³³ Halilovic, T. 9467.

³⁴ Halilovic, T. 9466 ve Genel Sekreter’in Raporu, para. 61.

³⁵ Halilovic, T. 9466 ve Genel Sekreter’in Raporu, para. 61.

Halilovic'in kanaatine göre, silahsızlanmaya ilişkin anlaşma BHO'ya her şeyi teslim etme yükümlülüğü getirmiyordu ve Bosnalı Müslümanlar silahlarını muhafaza etmeyi istediler.⁽³⁶⁾

24. Mahkeme "güvenli bölge"nin silahsızlandırılmasına ilişkin anlaşmaya uyulmasına Bosnalı Müslümanlardan sürekli itiraz geldiğine dair güvenilir ve geniş ölçüde karşı konulmamış delil dinlemiştir.⁽³⁷⁾ Bosnalı Müslümanlara ait helikopterler uçuşa yasak bölgede uçuş yapmış, uçuşa yasak bölgeyi ihlal etmiş⁽³⁸⁾; BHO Bosnalı Sırp hatlarına ateş açmış ve "güvenli bölge"ye hareket etmiştir⁽³⁹⁾; 28'inci Bölük sürekli şekilde kendisini silahlandırmaktaydı⁽⁴⁰⁾ ve en azından yerleşim bölgesine gelen bazı insani yardımlara BHO tarafından el konulmuştur.⁽⁴¹⁾ Bosnalı Sırp'lara göre, Srebrenitsa'daki Bosnalı Müslüman Güçler "güvenli bölge"yi BSO'ya karşı saldırı düzenledikleri uygun bir üs olarak kullanıyorlardı ve BMMG bu durumu engellemek için herhangi bir tedbir almıyordu.⁽⁴²⁾ General Halilovic Bosnalı Müslümanlara ait helikopterlerin uçuşa yasak bölgeyi ihlal edecek şekilde uçuş yaptıklarını ve 28'inci bölüğe şahsen mühimmat yüklü sekiz helikopteri şahsen sevk ettiğini kabul etmiştir. Bu durumu Bosnalı Müslümanların ilk başta çok yetersiz bir şekilde silahlanmış olduğu düşüncesi ile ahlaki olarak "güvenli bölge" anlaşmasının ihlali olarak görmemiştir.⁽⁴³⁾

25. Çatışmanın taraflarının her ikisi tarafından gerçekleştirilen "güvenli bölge" anlaşmasının ihlali vasfındaki eylemlere rağmen, yerleşim bölgesinin kuruluşunu müteakip iki yıllık bir zaman sürecinde mevcut koşulların Srebrenitsa'nın sakinleri bakımından ideal olanın çok uzağında olmasına rağmen göreceli bir istikrar süreci yaşanmıştır.

³⁶ Halilovic, T. 9466-9467.

³⁷ Genel olarak bakınız, Krtic, T. 6033 and Radinovi, T. 7836 ff.

³⁸ Radinovic, T. 7840-7842. Ayrıca bakınız, D 123, D 124, D125, ve D 126 (helikopter uçuşları ve BHO tarafından "güvenli bölge"lere yapılan inişler ile ilgili. Bay Butler, "güvenli bölge"nin kuruluşundan sonra Bosnalı Müslüman askeri birliklerin bölge dışında operasyon yaptıklarını kabul etmiştir. Butler, T. 5374. Ayrıca bakınız Had ihasonovic, T. 6088-6089.

³⁹ Savunma Tanığı DA, T. 6874-6875, 6877; ve Krstic, T. 6088-6089.

⁴⁰ Krstic, T. 5984. Ayrıca bakınız: D 27, D 47, D 49, D 48, D 74, ve D 52("güvenli bölgeler" içerisinde silahların ve teçhizatın BHO tarafından elde edilmesine ilişkin"); D 70 (Zepa'dan gelen 28'inci bölük askerlerinin varışına ilişkin); D 44, ve D 45 ("güvenli bölgeler"e silahların getirilişinde helikopterlerin kullanıldığına dair"); ve Krstic, T. 6008-6013 ve D 39, (BHO'nun BMMG silahsızlandırması ve silahlarını almaya yönelik planına ilişkin).

⁴¹ Krstic, T. 5993-5994. Ayrıca bakınız D 55, D 33.

⁴² Radinovic, T. 7840-7842.

⁴³ Halilovic, T. 9467-9468.

4. 1995 Başları: Serebrenitsa'daki Durum “Güvenli Bölge” Kötüye Gidiyor

26. 1995 yılının başlarında, gittikçe daha az yardım konvoyu yerleşim bölgesine yardım götürmeyi başarabiliyordu.⁽⁴⁴⁾ 1995 yılının Ocak ayında yerleşim bölgesine ulaşan Hollanda taburu askerleri bölgeye varışlarından sonraki aylarda durumun hızlı bir şekilde kötüye gittiğini gözlemlədiler. Sivil halkın zaten kıt olan kaynakları iyice azaldı ve hatta BM güçleri tehlikeli bir biçimde yiyecek, ilaç, yakıt ve mühimmat sıkıntısı çekmeye başladılar. En sonunda, barış gücü mensuplarının yakıt sıkıntısı o dereceye ulaştı ki yerleşim bölgesindeki devriye faaliyetlerini yürüterek yapmak zorunda kaldılar. Bölgeden ayrılan ve izinde olan Hollanda Taburu askerlerinin geri dönmesine izin verilmedi ve sayıları 600'den 400'e düşürüldü.

27. BSO'dan gelen ve kaygı verici başka işaretler vardı. Mart ve Nisan aylarında, Hollanda Taburu askerleri, Bosna Sırp güçlerinin iki gözetleme noktası yakınında toplandıklarını fark etti, GN Romeo ve GN Quebec. Yeni Bosna Sırp askerlerinin daha iyi teçhizatlanmış ve daha disiplinli oldukları gözlemlenmekteydi.⁽⁴⁵⁾ Bosnalı Müslüman Komutanlardan birisi bir Hollanda Taburu askerine Bosnalı Sırp'ların bu iki GN'yi ele geçirme planları olduğunu söylemişti.⁽⁴⁶⁾

5. Bahar 1995: Bosnalı Sırp'lar “Güvenli Bölge” Serebrenitsa'ya Saldırmayı Planlıyor

28. 1995 yılının Mart ayında, Sırp Cumhuriyeti'nin (“SC”) Cumhurbaşkanı olan Radovan Karadzic, uluslararası toplumdan gelen savaşın bitirilmesine dair baskılara ve bir barış anlaşması⁽⁴⁷⁾ yapılmasına dair çabalara reaksiyon gösteriyordu ve BSO'na yönelik, yerleşim bölgesindeki BSO güçlerinin uzun dönem stratejisini ilgilendiren bir genelge yayımladı. “ 7 nolu Genelge” olarak bilinen genelge, BSO'ya yönelik şu hususları kapsıyordu:

Yerleşim bölgesinde bulunan insanların haberleşmelerinin dahi engellenmesine varacak şekilde Serebrenitsa'nın Zepa'dan en kısa zamanda fiziksel olarak ayrıştırılmasının tamamlanması. İyi düşünülmüş

⁴⁴ P 122, pp. 62-66, 67 (Albay Karremans'ın ifadesi).

⁴⁵ Yüzbaşı Leendert van Duijn (bundan sonra “van Duijn”), T. 1772-1773.

⁴⁶ Van Duijn, T. 1774.

⁴⁷ P 425.

ve planlanmış muharebe hareketleri ile, Serebrenitsa'nın sakinleri bakımından hayatlarını kurtarabilmeleri bakımından hiçbir umut bırakmayacak ve katlanılması mümkün olmayan, bütünüyle güvensiz bir ortam yaratılması.⁽⁴⁸⁾

Yardım konvoylarının engellenmesi planın bir parçasını oluşturuyordu:

BMMG ve insani yardım kuruluşlarından sorumlu devlet birimleri ve askeri birimler dikkat çekmeyen ve planlı bir şekilde oluşturulacak kısıtlayıcı prosedürler ile BMMG'nin yerleşim yerine ve müslümanlara sağladığı lojistik desteği kısıtlayacaklardır. Bu sayede bizim iyi niyetimize bağımlı hale getirileceklerdir. Aynı zamanda uluslararası toplumun kınamasından ve uluslararası kamu oyunun aleyhe oluşmasından kaçınılacaktır.⁽⁴⁹⁾

1995 yılının ortalarında, anılan genelgede tasavvur edildiği üzere yerleşim bölgesinde bulunan Bosnalı Müslüman sivil ve askeri personelin durumları vahamet arzetymekteydi. 1995 yılının haziran ayının başlarında, 28. Bölük tarafından, Yerleşim Bölgesi'nde bulunan BHO güçlerinin insani yardım koridorunun açılması yönündeki acil taleplerine ve bunun yerine getirilmemesi halinde sivilin açlıktan öleceklerine dair trajediyi ifade eden bir kısım raporlar yayınlandı.⁽⁵⁰⁾

29. 31 Mart 1995'te, BSO Kurmay Başkanlığı, General Mladic tarafında imzalanan 7.1 nolu genelgeyi yayınladı. 7.1 nolu genelge "7 nolu genelgeyi temel alarak" yayımlanmıştı ve Drina Birlikleri'ni, diğerlerinin yanında (inter alia), "yerleşim bölgelerinin etrafında aktif askeri operasyonlar" yapmaya yönlendirmişti.⁽⁵¹⁾

30. 31 Mayıs 1995 tarihinde, Bosna Sırp Güçleri, yerleşim bölgesinin Güneydoğu köşesinde yer alan GN Echo'yu ele geçirdiler. Bu saldırıya karşılık, 26 Haziran 1995 tarihinin sabah erken saatlerinde, bir Boşnak

⁴⁸ P 425, p. 10.

⁴⁹ A.g.e., s. 14.

⁵⁰ P 898, (İnsani yardım koridorunun yeniden açılması yönünde ısrarlı çaba gösterilmesini talep eden); P 899 (6 Haziran 1995 tarihli rapora göre, "Durum olağanüstü bir şekilde kötüye gitmeye devam etmektedir. Bugün geleceği bildirilen yiyecek konvoyu gelmemiştir. Serebrenitsa'nın silahsızlandırılmasından sonra açlıktan ölen ilk kişi bugün kayıtlara geçirildi."); P 900, (7 Haziran 1995 tarihli rapora göre, (Mevcut insani durum endişe verici. Bugün açlıktan ölen daha fazla sivil kayıtlara geçirildi..."); P 901 (8 Haziran 1995 tarihli rapora göre: "Mevcut durum hakikaten dramatik ve umutsuz. Sivil halk açlıktan ölmekte...bizler de bu bölgeyi yiyecek bulunmaması nedeni ile terk etmek zorunda kalacağız."; P 902 (9 Haziran 1995 tarihli rapora göre: "Mevcut insani durum felaket derecesinde...").

⁵¹ P 426.

baskın müfrezesi yakındaki Sırp köyü Visnjica'ya saldırdı. Nispeten düşük yoğunluktaki bir saldırı olmasına rağmen bazı evler yakıldı ve birçok kişi öldürüldü.⁽⁵²⁾ Bunu müteakip, o zamanki Drina Birlikleri Komutanı General Major Milenko İvanovi 2 Haziran 1995 tarihinde yerleşim bölgesine yönelik saldırının planlarını sergileyen ve Drina Birlikleri'nin çeşitli birimlerine çarpışma için hazır olmaları emrini veren iki emir imzaladı. Operasyonun kod ismi "Krivaja 95" idi.⁽⁵³⁾

6. 6-11 Haziran 1995: Serebretsa'nın Ele Geçirilişi

31. Serebrenitsa'ya yönelik BSO saldırısı, tüm olanaklarının seferber edilmesi suretiyle 6 Haziran 1995 tarihinde başladı.⁽⁵⁴⁾ Devam eden günlerde, yerleşim bölgesinin güney tarafındaki beş BMMG gözetleme noktası Bosnalı Sırp güçlerinin ilerleyişi karşısında birer birer düştü. Bir kısım Hollanda Taburu askerleri kışlalarının saldırıya uğramasından sonra yerleşim bölgesine geri çekildiler, buna karşılık diğer gözetleme noktalarının personeli Bosna Sırp Güçlerinin nezaretine teslim edildi.⁽⁵⁵⁾ Eşzamanlı olarak, savunmadaki BHO güçleri ağır ateş altında idiler ve kasabaya doğru geri püskürtüldüler.
32. Güney taraftaki hat düşüşe geçtiğinde, yakındaki İsveç himayesindeki yerleşim bölgesinde yaşayan 4,000 civarındaki Bosnalı Müslüman mukim, Serebrenitsa kasabasına kaçtı. Hollanda Taburu askerleri ilerleyen Bosnalı Sırp'ların yerleşim bölgesinin güney kısmındaki evleri "temizlediklerini" ifade ettiler.⁽⁵⁶⁾
33. 9 Haziran 1995 akşamında, BSO Drina Birlikleri, yerleşim bölgesinin dört kilometre içerisine kadar zorladılar ve Serebrenitsa Kasabasına sadece bir kilometre dışında durdular. 9 Haziran 1995 gününün sonlarında, bu askeri başarının verdiği cesaretle ve şaşırtıcı bir şekilde Bosnalı Müslümanlar ve Uluslararası Toplumdan önemli bir direniş gelmemesi nedeni ile, Başkan Karadzic BSO Drina Birliklerine Serebrenitsa Kasabasını ele geçirme yetkisi veren yeni bir emir yayımladı.⁽⁵⁷⁾

⁵² Genel Sekreter'in Raporu, para. 225.

⁵³ P 428.

⁵⁴ P 428, and Radinovic, T. 7916.

⁵⁵ Tanık B, T. 844-847.

⁵⁶ Tanık B, T. 854.

⁵⁷ P 432.

34. 10 Haziran 1995 gününün sabahında, Serebrenitsa'daki durum gergindi. Sakinlerden bir kısmı silahlı şekilde sokaklarda toplandılar. Albay Karremans NATO'ya kasabanın savunması için acil hava desteği talep etti, fakat aradan 1430 saat geçip NATO tarafından ilerlemekte olan BSO tankları bombalanana kadar hiçbir yardım gelmedi. NATO uçakları, BSO'nun kasabayı hakim noktalardan gören topçularını da vurmaya çalıştı ancak, yetersiz görüş mesafesi nedeni ile operasyonu iptal etmek zorunda kaldı. NATO'nun hava saldırılarına devam etme planı, BSO'nun gözaltında tuttuğu Hollanda'lı askerleri öldürme tehdidinden sonra terk edildi.⁽⁵⁸⁾
35. Mahkeme heyeti, Serebrenitsa'da bulunan Bosnalı askeri ve siyasi otoritelerin BHO ve Bosna Cumhurbaşkanı Aliya İzzetbegović'ten yardım talep etmelerine rağmen taleplerinin cevapsız kaldığını müşahade etmiştir. General Halilović'in görüşüne göre, BHO bir bütün olarak Serebrenitsa'nın ele geçirilişine engel olabilecek kabiliyetteydi, ancak bölgede bulunan BHO güçleri dışarıdan destek almadan Serebrenitsa'yı savunamazlardı.⁽⁵⁹⁾ Bununla birlikte, Saraybosna bölgesindeki askeri operasyonlara bu kritik zamanda daha yüksek bir öncelik verildi.⁽⁶⁰⁾ Savunma, Bosnalı Müslüman ve Bosnalı Sırp liderler arasında Serebrenitsa'nın Saraybosna için feda edildiğine ilişkin yapılmış olduğu iddia edilen bir "anlaşma"ya ilişkin delil sunmuştur.⁽⁶¹⁾ İnkâr edilemez ki, yerleşim bölgesi, beklendiği şekilde savunulmadı. Bununla birlikte, bahsi geçen "anlaşma"nın varlığına şiddetle itiraz edildi ve mevcut dava ile doğrudan bir alakası bulunmamaktadır. Muhalif taraflar arasındaki mülki mübadeleye ilişkin mevcudiyeti muhtemel herhangi bir anlaşmanın yapılmış olması, Serebrenitsa'nın ele geçirilişini müteakip meydana gelen vahşeti haklı kılamayacağı gibi, General Krstić'in meydana gelen olaylar bakımından sahip olduğu sorumluluğa da etki etmez.

⁵⁸ P 77/18 (BMAG Bosnalı Sırplar tarafından yapılan tehdidi içeren rapor, NATO'nun harekate devam etmesi halinde yerleşim bölgesinin içerisinde bulunan her şeyin bombalanacağına dair); P 403, R. Butler, Serebrenitsa Askeri Operasyonu "Krivaja 95", 15 Mayıs 2000, (Bundan sonra "Butler raporu", para. 317.

⁵⁹ Halilović, T. 9495.

⁶⁰ Halilović, T. 9453, 9492.

⁶¹ Mahkeme heyeti, Serebrenitsa'nın ele geçirilişi esnasında mevcut şartlara ilişkin Hollanda televizyonu tarafından yapılmış ve sözkonusu anlaşmanın varlığına ilişkin bir film izlemiştir.

36. 11 Haziran 1995 yılının ikinci vaktinin sonlarına doğru, General Mladic, yanında General İvanovic (o zamanki Drina Birlikleri komutanı), General Krstic (Dönemin Drina Birlikleri Genel Kurmay Başkanı Yardımcısı) ve diğer BSO görevlileri ile birlikte, Srebrenitsa kasabasının boş sokaklarında muzaffer bir eda ile yürüyüş yaptılar. Bu an Sırp gazeteci, Zoran Petrovic tarafından filme alındı.⁽⁶²⁾

7. Srebrenitsa'nın Bosna'lı Müslüman Sivilleri

(a) Potokari'deki Kalabalık

37. Srebrenitsa'nın Bosnalı Sırp güçlerin kontrolü altına girdiği gerçeği ile karşılaşan binlerce Bosnalı Müslüman mukim Srebrenitsa'dan Potokari'de bulunan BM karargahına korunmak maksadı ile kaçtılar. 11 Haziran 1995 akşamında, aşağı yukarı 20,000 ila 25,000 arasındaki Müslüman Bosnalı sığınmacı Potokari'de toplandı. Binlercesi BM karargahının içerisine sıkıştılar, kalanlar ise yakındaki fabrika ve tarlalara yayıldılar. Çoğunluğun kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engellilerden oluşmasına rağmen⁽⁶³⁾, tanıklar BM karargahı içerisinde en az 300 dışarıda ise 600 ila 900 arasında erkek bulunduğunu tahmininde bulundular.⁽⁶⁴⁾

(i) Potokari'deki İnsancıl Kriz: 11-13 Haziran 1995

38. Potokari'deki mevcut şartlar içler acısı denebilecek vaziyetteydi. Çok az yiyecek ve su vardı ve Haziran sıcağı bunaltıcıydı.⁽⁶⁵⁾ Hollanda Taburu görevlilerinden biri manzarayı şu şekilde tasvir etmişti:

Panik halindeydiler, korkuyorlardı, ve birbirlerini askerlere doğru itiyorlardı, benim askerlerimin, BM askerleri onları sakinleştirmeye çalıştı. Yere düşen insanlar ezildiler. Bu bir kaos haliydi.⁽⁶⁶⁾

⁶² P 145.

⁶³ Van Duijn, T. 1741; P 127, pp. 34-35; Witness G, T. 1643.

⁶⁴ Franken, T. 2048, 2085.

⁶⁵ Bakınız örnek olarak, Yüzbaşı Eelco Koster (bundan sonra "Koster"), P 127/A, p. 35-36; Vaasen, T. 1397; Kingori, T. 1833; Karremans, T. 1748.

⁶⁶ Van Duijn, T. 1748.

39. Potokari’de yakında bulunan zink fabrikasına gece için sığınan Serebrenitsa sakinlerinden birinin beyanı:

Onların kullandığı bir konteynır kapağı buldum. O fabrikada, biz bunu kullandık, onu kapladık, ve o bizim yatağımızdı. Bebeğin kendi bebek arabası vardı, ve biz eşyalarımızı ya bebek arabasının üzerine koyduk ya da basitçe zemine yaydık. Orada oturduğumuzda, keskin nişancılar arada bir ateş ediyorlardı, ve bütün bu kalabalık bunun üzerine bir taraftan diğer tarafa çığılıklar atarak yer değiştiriyordu. Yukarı tarafımızda Sırp askerlerin evlere ateş ettikleri Pecista Köyü bulunuyordu. Bombardımanın sesiyle, biz tekrar bir taraftan diğer tarafa kaçıyorduk, işte bu şekilde geceyi geçirdik. İnsanların tamamı korku içindeydi, ve açtı, insanlar dehşet içindelerdi. Bir sonraki aşamada ne olacağını bilmiyorlardı, insanlar bu yüzden korkuyorlardı.⁽⁶⁷⁾

40. 12 Haziran 1995 tarihinde Potokari’deki durum durmadan kötüye gidiyordu. General Mladic kendisini çocuklara şeker dağıtırken filme alan televizyon çalışanları ile göründü. Bu televizyonluk iyi niyet gösterisi dışında⁽⁶⁸⁾ General Mladic ve adamlarının su ve yiyecek ve içecek sıkıntısı içerisinde bulunan sığınmacıların acılarını kısmende olsa gidermek için hiçbir adım atmadılar.

(ii) 12-13 Haziran: Potokari’de İşlenen Suçlar

41. 12 Haziran 1995 günü, gün yavaş yavaş ilerlerken, zaten çok kötü olan fiziki şartlar mukimlerin panik halini şiddetlendiren korkutma kampanyası birleşti, ve onları ayrılmak yönünde telaşlandırdı. Karargah içerisinde bulunan sığınmacılar Sırp askerlerinin evleri ve ot yığınlarını ateşe verdiklerini görebiliyorlardı:⁽⁶⁹⁾

Yakındaki evlerin yandığını görebiliyorduk. Evleri halkı korkutmak ve geri dönmelerini engellemek amacıyla ve seçerek ateşe veriyorlardı. Bu çok açık bir mesajdı, bu Boşnaklar için Serebrenitsa’da artık bir hayat bulunmadığına dair açık bir işaretti.⁽⁷⁰⁾

⁶⁷ Ms. Camila Omanovic, (bundan sonra “Omanoviç”), T. 1090-911093.

⁶⁸ Tanıklar, kameralar kapatılır kapatılmaz şekerlerin çocuklardan geri alındığını ifade etmişlerdir.

⁶⁹ Rutten, T. 2115; Mandzic, T. 994; Omanovic, T. 1091-93; van Duijn, T. 1779-1780; Tanik G, T. 1638-1642; Ms. Hava Hajdarevic (“Hajdarevic”), T. 2581.

⁷⁰ Mr. Nesib Mandziç, (bundan sonra “Mandziç”), T. 994.

42. 12 Haziran 1995 tarihinde, öğleden sonra Sırp askerleri kalabalığın arasına karıştılar. Bir tanık askerlerin Bosnalı Müslümanlara küfür ettiğini ve gitmelerini, aksi takdirde katledileceklerini, bölgenin Sırp memleketi olduğunu söylediğini ifade etmiştir.⁽⁷¹⁾ Diğer bir tanık bir asker tarafından yüzünün kesildiğini beyan etmiştir.⁽⁷²⁾
43. Cinayetler işlendi.⁽⁷³⁾ 12 Haziran 1995 günü sabahının sonlarına doğru, tanıklardan bir tanesi 20 ila 30 cesedin Potokari'deki Nakliye Binası'sının arka tarafına çekici benzeri bir makinenin yan tarafı boyunca yığılmış olduğunu gördü.⁽⁷⁴⁾ Bir başka tanık, 12 Haziran tarihinden itibaren 1200 saatlik zaman dilimi içerisinde bir askerın uzaklaştırılmış kalabalığın içerisinde bir çocuğu bıçakla öldürdüğünü ifade etmiştir. Ayrıca Sırp askerlerinin Çinko Fabrikası'nın arka tarafında bulunan alanda yüzden fazla Bosnalı Müslüman'ı öldürdüklerini, daha sonra cesetlerini bir kamyonu yüklediklerini söylemiştir. Ancak cinayetlerin sayısı ve niteliğine ilişkin bu tanığın beyanları Mahkeme Kayıtlarında bulunan diğer delillerin belirttiği üzere Potokari'deki cinayetlerin dağınık ve düzensiz olduğu hususu ile çelişmektedir.⁽⁷⁵⁾
44. Akşamın gelmesi ile dehşet derinleşti. Çığlıklar, silah sesleri ve diğer korkutucu sesler gece boyunca duyuldu ve hiç kimse uyuyamadı.⁽⁷⁶⁾ Askerler halkın arasından topladıkları kişileri alıp götürüyorlardı: bazıları geri döndü, bazıları dönmedi.⁽⁷⁷⁾ Tanık T, bir tanesi sadece çocuk ve diğerleri delikanlı olan üç kardeşin geceleyin götürülüşünü nakletmiştir. Çocukların anneleri onları aradı ve boğazları kesilmiş halde buldu.⁽⁷⁸⁾
45. O akşam, Hollanda Taburu'nda görevli bir hastane görevlisi iki Sırp askerinin genç bir kadına tecavüz ettiğini gördü:

İki Sırp askerinden biri nöbet tutuyor, diğeri ise tecavüz ediyordu. Kızı yerde bir çeşit örtünün üzerinde yatarken gördük. Örtünün üzerinde kanlar vardı, kızın kendisi de kana bulanmıştı. Bacaklarının üzerinde yaralanmalar vardı ve kanıyordu. Tamamen şoktaydı. Külliye çıldırılmıştı.⁽⁷⁹⁾

⁷¹ Mr. Bego Ademoviç, (bundan sonra "Ademoviç") T. 1589.

⁷² Tanık H, T. 1683-87.

⁷³ Franken. T. 2052; Tanık B, T. 908; Tanık G, T. 1642-1648; Tanık H, T. 1688-92; Ademoviç, T. 1590-97.

⁷⁴ Tanık H, T. 1688-89.

⁷⁵ Ademoviç, T. 1590-1591, 1593-96.

⁷⁶ *Bakınız örnek olarak*, Mandziç, T. 995; Omanoviç, T. 1109-1110; Ms. Mirsada Malagi} (bundan sonra "Malagiç") T. 1957-1958; Tanık H, T. 1692-95, Hajdareviç, T. 2585-2586.

⁷⁷ Mandziç, T. 994; Ademoviç, T. 1598-99; Malagiç T. 1954-1955; Tanık H, T. 1692-1695.

⁷⁸ Tanık T, T. 3432-3434.

⁷⁹ Er David Vaasen (daha sonra birinci sınıf er) (bundan sonra "Vaasen"), T. 1429-30.

46. Etraftaki Bosnalı Müslüman sığınmacılar tecavüz olayını görebiliyorlardı, ancak yakında bekleyen askerler nedeniyle hiçbir şey yapamıyorlardı.⁽⁸⁰⁾ Diğer kişiler kızın çığlıklarını duydular, ya da kızın yerde sürüklenerek götürülüşünü gördüler.⁽⁸¹⁾ Bazı insanlar o kadar dehşete düşmüştü ki, kendilerini asmak suretiyle intihar ettiler.⁽⁸²⁾ Gece boyunca ve sabahın erken saatlerinde, tecavüzler ve cinayetlerle ilgili hikayeler kalabalık arasında yayıldı ve kamptaki korku ve dehşet tırmanışa geçti.⁽⁸³⁾
47. 13 Temmuz 1995 sabahında, su arayışı içerisinde olan sığınmacılar, yakındaki bir derenin yanında ceset yığınları ile karşılaştılar. Bu derece belirgin ve göze çarpan bir yerde ölü bedenler bulmak onların en kısa zamanda kaçmak yönündeki kararlarını güçlendirdi.⁽⁸⁴⁾

(iii) 12-13 Temmuz 1995: Bosnalı Müslüman Kadın, Çocuk ve Yaşlıların Potokari'den nakledilmeleri

48. 12 ve 13 Temmuz 1995 tarihinde, kadın, çocuk ve yaşlılar BSO güçleri kontrolü altında otobüslerle Potocari'nin dışına, Klandaj yakınında bulunan ve Bosnalı Müslümanların kontrolü altında bir bölgeye nakledildiler. 12 Temmuz 1995 öğleden sonrasının erken vakitlerinde ilk otobüsler Potokari'ye girdiğinde Serebrenitsa sığınmacıları otobüslere binmek için akın ettiler.⁽⁸⁵⁾ Mukimlerin çoğu nereye götürüleceklerini dahi bilmiyorlardı. Kurtulanlardan biri kendi tecrübesini Dava Dairesi önünde beyan etmiştir:

Hiç kimse bize sormadı...Sadece otobüsleri getirdiler. Ve biliyorlardı, çünkü Serebrenitsa'ya kaos ortamı hakimdi, bu yüzden o beş otobüsü ya da başka birkaç aracı getirdiklerinde insanların basitçe yola koyulacaklarını biliyorlardı. Çünkü ondan önce, çok korkunç geceler geçirmişlerdi...Biz basitçe gitmek istedik, basitçe gitmek, sadece orada kalmamak. Ve bundan başka diğer bir ihtimalimiz mevcut değildi. Meselede söz sahibi değildik⁽⁸⁶⁾.

⁸⁰ Vaasen, T. 1431.

⁸¹ Omanovic, T. 1132; Ademovic, T. 1588.

⁸² Malagic T. 1959-1960; Omanovic, T. 1113, 1117-1119; Tanik B, T.914-915.

⁸³ Omanovic, T. 1113; Mandzic, T. 997.

⁸⁴ Omanovic, T. 1114; Tanik E, T. 1349; Rutten, T. 2139-2140; ayrıca bakınız Franken, T. 2052; Koster, P 127, p. 44.

⁸⁵ Tanik B, T. 894-98.

⁸⁶ Omanovic, T. 1129-30; ayrıca bakınız, örnek olarak, Ademovic, T. 1603 (sürgün edilenlere, kalmak ya da gidilecek yer hususunda herhangi bir seçme şansı verilmemişti.)

Bazı askerler sığınmacılar otobüslere bindiklerinde onlara vuruyor ve onları taciz ediyorlardı.⁽⁸⁷⁾

49. Tanıklar otobüslerin aşırı kalabalık ve dayanılmaz derecede sıcak olduğunu ifade etmişlerdir. Yol boyunca, bazı köylerdeki sakinler yolcularla üç parmaklı Sırp Selamı göstererek alay ettiler. Diğerleri hareket halindeki otobüslere taş attılar. Bununla birlikte kadın, çocuk ve yaşlıların çoğu güvenli bir şekilde Tisca'ya vardılar.⁽⁸⁸⁾ Araçlardan indikten sonra Bosna Sırp ve Bosna Müslüman sınırları arasındaki sahipsiz bölge boyunca kilometreler boyunca yürüyerek devam etmeye zorlandılar.⁽⁸⁹⁾

50. Hollanda taburu askerleri Bosnalı Müslüman sivilleri Poto-ari'nin dışına taşıyan otobüslere refakat etmeye teşebbüs ettiler. 12 Temmuz 1995 tarihindeki sığınmacıların ilk konvoyuna eşlik etmeyi başardılar⁽⁹⁰⁾, fakat bundan sonra yol boyunca durduruldular ve araçları silah zoruyla gasp edildi.⁽⁹¹⁾ Binbaşı Robert Franken, Hollanda Taburu'nun yardımcı komutanı, ifadesi esnasında neden Sırpların BMMG araçlarına el koyduğu sorulduğunda şöyle cevap verdi:

Çünkü etrafta hiç kimsenin bulunmasını istemiyorlardı; bu açıktı...neler olacağına şahitlik etmemizi istemiyorlardı.⁽⁹²⁾

51. Bosnalı Müslüman sivil halkın Poto-ari'den uzaklaştırılmaları 13 Temmuz 1995 akşamında, 2000 saatlik bir zaman dilimi içerisinde tamamlandı.⁽⁹³⁾ 14 Temmuz 1995 tarihinde BM askerleri Serebrenitsa kasabasını ziyaret ettiklerinde, kasabada canlı bir tek Bosnalı Müslüman bulunmadığını ifade ettiler.⁽⁹⁴⁾

⁸⁷ Tanık G, T. 1643-1648; ayrıca bakınız Kingori, T. 1881-85 (Bu varış yerinin neresi olduğuna Bosnalı Sırp tarafından karar verilmiş zorunlu bir transferdi).

⁸⁸ Bir tanığın beyan etmiş olduğu teyit edilmemiş bilgiye göre, çoğunluğu genç olan 1,000 kadar kadın, Poto-ari'den ayrıldı ancak Klandaj'a varmadı. Bks. Malagic, T. 1991. Dava Kayıtlarına ait parçalar, yolculuk boyunca değişik noktalarda, kadınlar, özellikle genç ve çekici kadınlar, Bosnalı Sırp güçler tarafından otobüslerden çekilip çıkarıldılar, ve nihai kaderleri bilinmemektedir. Örnek olarak D, T. 1279-1280. Bununla birlikte, Savcılık bu meseleyi takip etmemiştir ve sanığın sorumlu tutulabileceği suç teşkil eden fiilleri dahiline almak için eylemde bulunmamıştır.

⁸⁹ Malagic, T. 1981-82.

⁹⁰ Witness C, T. 1187.

⁹¹ Franken, T. 2031 (ifadesine göre Hollanda Taburu 15-16 civarında arazi aracını kaybetmiştir); Rutten, T. 2130, 2131, 2154; Witness G, T. 1650-59.

⁹² Franken, T. 2031.

⁹³ P 459 (Albay Jankovic tarafından hazırlanan rapor, BSO Ana Karargah, 13 Temmuz 1995 tarihli).

⁹⁴ Vaasen, T. 1478.

52. Dava Dairesi, Serebrenitsa'nın ele geçirilişini müteakip, 1995 Temmuz ayı içerisinde, Bosnalı Sırp Güçlerin, bütün Bosnalı Müslüman kadın, çocuk ve yaşlıları yerleşim yerinden nakletmeye yönelik bir planı tertiplediğini ve uyguladığını tespit etmiştir.

(iv) Bosnalı Müslüman Erkeklerin Poto-ari'de Ayrıştırılmaları

53. 12 Temmuz sabahından itibaren, Bosnalı Sırp güçleri Poto-ari'de bulunan sığınmacı nüfusunun arasından erkekleri toplamaya ve onları münferit mekanlarda tutmaya başladılar.⁽⁹⁵⁾ Bir Hollanda Taburu tanığı, erkeklerin Çinko Fabrikası önünde bulunan bir mekana götürüldüklerini ve akabinde, aynı günün akşamında, bir kamyonla nakledildiklerini görmüştür.⁽⁹⁶⁾ Dahası, Bosnalı Müslüman sığınmacılar otobüslere binmeye başladıklarında, Bosnalı Sırp Askerler sistematik bir şekilde askerlik çağındaki erkekleri ayırmışlardı.⁽⁹⁷⁾ Bazen, nispeten genç ve yaşlı erkeklerin de durdurulduğu oluyordu. Bu erkekler Potokari'de "Beyaz Ev" olarak atıf yapılan bir binaya götürüldüler.⁽⁹⁸⁾

54. Ayrıştırmanın yapılış şekli buna maruz kalan Bosnalı Müslüman aileler bakımından travmatikti. Örnek olarak Tanık I şu şekilde beyanda bulundu:

Çocuklarımı yolda bir parça ferahlatabilmek için su taşımaktaydım, çünkü bazı insanlar kendilerinden geçiyorlardı. Bir Sırp askeri beni omzumdan kavradı ve "buraya" dedi. Ben "Çocuklarımı en azından otobüslere kadar uğurlayayım." dedim. "Yapamazsın." dedi. Böylece elimdeki teneke kutuyu bir torunuma verdim. Ve Sırp askeri beni omzumdan kavradı ve ben de orada bulunan binaya girmek zorunda kaldım.⁽⁹⁹⁾

⁹⁵ Tanık H, T. 1685, 1695, 1716-1717; Omanovic, T. 1130-1131.

⁹⁶ Van Duijn, T. 1761-1762.

⁹⁷ Vaasen, T. 1418-1419; Franken, T. 2038-2039; Tanık C, T. 1182; Tanık F, T. 1511; Tanık G, T. 1643-1644; Omanovic, T. 1105-1106; Tanık E, T. 1350; Malagic, T. 1966; ve Mandic, T. 992, 1005-1006. Tanık B, ayrıştırma sürecinin ilk birkaç otobüs dolmadan başlamamış olabileceğini hatırladığını ifade etmiştir. Tanık B, T. 898.

⁹⁸ Örnek olarak bakınız, Tanık B, T. 898; Kingori, T. 1844-1849, 1857.

⁹⁹ Tanık I, T. 2371.

55. Tanık DD çocuğunu, en son ailesi otobüse binmeye çalışırken gördüğünü ifade etmiştir:

Sol kolda bulunan askerlerden biri dışarı atladı ve çocuğumla konuştu. Bize sağ tarafa doğru hareket etmemizi söyledi ve oğluma hitaben, "Genç adam, sen sol tarafa gitmelisin."...Oğlumun elini kavradım...Ve onlara yalvardım, onlara yakardım. Onu neden götürüyorsunuz? O 1981 doğumlu. Fakat o emrini tekrar etti. Ve oğlumu sertçe çektim, fakat asker oğlumu yakaladı. Ve oğlumun elini tuttu, ve onu sol tarafa çekti. Oğlum döndü ve bana, "Anne, lütfen o çantayı benim için alır mısın? Lütfen onu benim için alır mısın? dedi... Bu onun sesini son duyuşumdu."⁽¹⁰⁰⁾

56. Otobüsler, Bosnalı Müslümanların kontrolü altındaki bölgeye doğru kadın, çocuk ve yaşlıları taşıdığı esnada, yol boyunca durdurularak erkek bulunup bulunmadığı hususunda incelendiler. Örnek olarak Tanık D, otobüse Potocari'de gizlice binmeyi başarmıştı, fakat otobüs Tisca'da durdurulduğunda ailesinden ayrıştırıldı:

Otobüsten kollarımda çocuğumla birlikte ben de indim. Eşimin sırtında sırt çantası vardı, ve anneme yardım ediyordu, çünkü annem yaşlı ve çok çelimsizdi. Çocuğum beş yaşındaydı. Otobüsten indikten sonra birkaç adım attık. Birçok Sırp askerini fark ettim. Sırp askerlerinden bir tanesi beni omzumdan çekti ve bana, "çocuğu annesine ver ve sen bizimle gel" dedi. Bunu yapmak zorunda kaldım. Böylelikle çocuğu eşime verdim. Bir kez daha geriye dönmeye çalıştım, çünkü çocuğumu son kez görebilme durumunda olduğumu biliyordum. Gerçek şu ki, bir şeyler söylemek üzereydim. Bir şeyler söylemek istedim, ama yapamadım. O anda bir Sırp askeri beni tüfeği ile itti ve bana "yürü" dedi."⁽¹⁰¹⁾

57. 12 Temmuz 1995 akşamının erken saatlerinde, Binbaşı Franken varış noktası olan Kladanja'ya kadın ve çocukların yanında erkeklerin gelmediğine vakıf oldu.⁽¹⁰²⁾

¹⁰⁰ Tanık DD, T. 5754-55.

¹⁰¹ Tanık D, T. 1261.

¹⁰² Franken, T. 2046-2047.

57. 13 Temmuz 1995 tarihinde, Hollanda Taburu birlikleri, Bosnalı Sırpların ayrıştırılan Bosnalı Müslüman erkeklerin öldürüldüğüne dair belirgin işaretlere tanıklık etti. Örnek olarak, Onbaşı Vaasen iki askerin bir adamı Beyaz Ev'in arkasına götürdüklerini gördü. Daha sonra bir silah sesi duydu ve iki askerin yanlarında götürdükleri adam olmadığı halde yeniden göründüler.⁽¹⁰³⁾ Diğer bir Hollanda Taburu görevlisi, Sırp askerlerinin silahsız bir adamı tek mermiyle başından vurmak suretiyle öldürdüklerini gördü. Ayrıca öğleden sonra boyunca saatte 20-40 sefer silah sesi duyduğunu ifade etti.⁽¹⁰⁴⁾ Bir Birleşmiş Milletler Askeri Gözlemcisi⁽¹⁰⁵⁾ ("BMAG") olan Albay Joseph Kingori'ye Hollanda Taburu askerleri Beyaz Ev'in arkasına insanların götürüldüğünü ve geri dönmedikleri hususunu bildirdiklerinde, Albay bu durumu araştırmaya gitti. Yaklaştığında silah seslerini duydu, fakat neler olup bittiğini ortaya çıkarmadan önce Bosnalı Sırp Askerler tarafından durduruldu.⁽¹⁰⁶⁾
59. 12 Temmuz 1995 öğleden sonrasında başlayan ve 13 Temmuz 1995 boyunca devam eden, Beyaz Ev'de tutulan erkekler kadın, çocuk ve yaşlılardan ayrı şekilde farklı otobüslere bindirildiler ve Potoari yerleşkesinden çıkarılarak Bratunac'ta bulunan tevkif bölgelerine götürüldüler.⁽¹⁰⁷⁾

(b) Bosnalı Müslüman Erkekler Sırası

60. 11 Temmuz 1995 akşamında Poto-ari'deki durum kriz boyutuna tırmandığında, Bosnalı Müslüman topluluk arasında sağlıklı erkeklerin ormanlık alana gitmelerinin gerektiği, burada BHO'ya bağlı 28'inci bölük üyeleri ile bir kol oluşturmaları ve kuzeydeki Bosnalı Müslümanların kontrolü altındaki bölgeye doğru ilerlemeye çalışmaları gerektiği konuşuluyordu. 11 Temmuz 1995 akşamında, 2200 saat civarında, "bölük komutanlığı", Srebrenitsa'nın Bosnalı Müslüman mahalli otoriteleri ile birlikte kolu oluşturmak için bir karar verdi.⁽¹⁰⁸⁾ Genç erkekler

¹⁰³ Vaasen, T. 1438.

¹⁰⁴ Onbaşı Groenewegen'in ifadesi, P 32, 62. Ayrıca Bakınız Kingori, T. 1852; Franken, T. 2052; ve Tanık G, T. 1642-48.

¹⁰⁵ BMAG'nin rolü ateşkes anlaşmaları ihlallerini gözlemlemek ve insani yardım sağlamaktır. BMMG'nin aksine, BMAG silahsızdı. Bakınız, Kingori, T. 1799-1800.

¹⁰⁶ Had İhsanovic, T. 9527-9528.

¹⁰⁷ Bosnalı Müslüman erkeklerin Poto-ari'den nakledilmesiyle ilgili daha fazla tartışma için aşağıdaki paragraflara bakınız; para., 156-161.

¹⁰⁸ Had ihasonovic, T. 9527-9528.

Potocari'deki Bosnalı Sırp'ların eline düşerlerse öldürüleceklerinden korkuyorlardı ve Tuzla'daki ormanlık alana kaçmaya çalışırlarsa hayatta kalmak hususunda daha fazla şansa sahip olduklarına inanıyorlardı.⁽¹⁰⁹⁾

61. Oluşturulan kol Jaglici ve Susnjari köyleri yakınlarında toplandı ve kuzeye doğru zorlu bir yolculuğa başladı. Tanıklar kol içerisinde 10.000 ila 15.000 arasında erkeğin bulunduğunu tahmin etmişlerdir.⁽¹¹⁰⁾ Kol içerisinde bulunan erkeklerin yaklaşık üçte biri 28'inci Bölük'e mensup Bosnalı Müslüman askerlerdi, ve buna rağmen bütün askerler silahlı değildi.⁽¹¹¹⁾ Kol, askerlerle karışık sivillerden oluşuyordu ve kolun son kısmı 28'inci Bölüğün Bağımsız Kısmıydı.⁽¹¹²⁾ Az sayıdaki kadın, çocuk ve yaşlı ağaçların içinde kol ile birlikte yolculuğa katıldı. Akabinde Bosnalı Sırp güçler tarafından yakalandıklarında Potocari'den Kladanj'a gitmekte olan otobüslere bindirildiler.⁽¹¹³⁾
62. 11 Temmuz 1995, gece yarısı civarında, kol Konjevic Polje ve Bratunac arasındaki çizgide yol almaya başladı. 12 Temmuz 1995 tarihinde, Sırp Güçleri, Konjevic Polje ve Nova Kasaba arasındaki Tuzla'ya giden asfalt yoldan geçmekte olan kola top atışı başlatarak saldırdı. Kolda bulunan erkeklerin sadece üçte biri asfalt yoldan geçebilmeyi başardı ve kol ikiye ayrıldı.⁽¹¹⁴⁾ Kolun kalan kısmına yönelik yoğun ateş ve bombardıman gündüz ve gece boyunca devam etti. Kolun arka kısmında bulunan ve bu zorlu durumdan kurtulan erkekler yaşananları bir "insan avı" olarak tasvir ettiler.⁽¹¹⁵⁾
63. 12 Temmuz 1995 tarihinin öğleden sonrası ya da en geç akşamının erken saatlerinde Bosnalı Sırp güçleri arkada kalan çok sayıdaki erkeği yakalıyordu.⁽¹¹⁶⁾ Tanıklar tutsakların tuzağa düşürülmeleri için

¹⁰⁹ Tanık L, T. 2654; Mr. Enver Husic (Bundan sonra "Husic"), T. 2640. Ayrıca bakınız Had ihasonovic, T. 9594-9595.

¹¹⁰ Had ihasonovic, T. 9528 (kol içerisindeki erkek sayısının 12.000 ila 15.000 arasında olduğunu ve kolun uzunluğunun 12 ila 15 kilometre civarında olduğunu ifade etmiştir).

¹¹¹ Örnek olarak bakınız, Butler, T. 5318 (üçte biri askelerden oluşmaktaydı fakat sadece 1.000 tanesinin silahı vardı); Cf. Tanık P, T. 2944 (erkeklerin yaklaşık üçte biri av tüfeği ya da benzer silahlara sahipti).

¹¹² Had ihasonovic, T. 9528.

¹¹³ Tanık K, T. 2503, 2509.

¹¹⁴ Had ihasonovic, T. 9528-9529.

¹¹⁵ Had ihasonovic, T. 9530.

¹¹⁶ Butler, T. 5453-5454.

çeşitli teknikler kullanıldığını ifade etmişlerdir. Bazı yerlerde pusuların kurulmuş⁽¹¹⁷⁾ diğer bazı yerlerde, Bosnalı Sırp orman içerisinde bağırarak erkekleri teslim olmaya teşvik etmiş ve Cenova Sözleşmelerine bağlı kalacakları yönünde vaatte bulunmuşlardır.⁽¹¹⁸⁾ Bazı bölgelerde Bosnalı Sırp güçleri ormanlık alana uçaksavar ve diğer silahlarla ateş açtılar⁽¹¹⁹⁾ ya da çaldıkları BM teçhizatlarını, BM ya da Kızıl Haç temsilcilerinin, Bosnalı Müslüman erkeklerin yakalanmalarını müteakip maruz bırakıldıkları muameleyi gözlemlemek üzere hazır buldukları yönünde bir kanaat oluşturmalarını temin maksadıyla aldatmak için kullandılar.⁽¹²⁰⁾ Aslında, Bosnalı Sırp güçler Bosnalı Müslüman erkekleri yakaladılar, kişisel eşyalarını ellerinden aldılar⁽¹²¹⁾ ve bazı hallerde rastgele yargısız infazlar gerçekleştirdiler.⁽¹²²⁾

64. Kolda bulunan Bosnalı Müslüman erkeklerin en büyük bölümü 13 Temmuz 1995 tarihinde yakalandı, birkaç bin kişi Sandici Meadow'da ya da yakınında ve Nova Kasaba futbol sahasında toplandı. Dava dairesi bu alanlarda esir alınan erkeklerden⁽¹²³⁾ ve Klandaj'a giden otobüslerde bulunan ve onların yanından geçen tanıklardan bilgi almıştır.⁽¹²⁴⁾ İddia makamı tarafından delil olarak sunulan hava keşfi fotoğrafları 13 Temmuz 1995 tarihinde belirtilen yerlerde geniş insan kitlelerinin bulunduğunu teyit etmektedir.⁽¹²⁵⁾

¹¹⁷ Örnek olarak, Tanık J, T. 2450.

¹¹⁸ Tanık P, T. 2946.

¹¹⁹ Tanık K, T. 2504; Egbers, T. 2224-2225.

¹²⁰ Tanık M, T. 2766; Tanık P, T. 2292-93.

¹²¹ Tanık Q, T. 3018; Tanık R, T. 3198; Tanık O, T. 2866; Tanık S, T. 3246-3247.

¹²² Tanık R, T. 3192-3193, 3198-3202; Tanık P, T. 2957; Husic, T. 2634-2635. Ayrıca Bakınız Andere Stoelinga, T. 2299-2300.

¹²³ Örnek olarak bakınız, Tanık J, T. 2439-2497; Tanık K, T. 2497-2571; Tanık L, T. 2647-2731; Tanık O, T. 2860-2938; Husic, T. 2598-2646; Tanık P, T. 2940-3014; Tanık Q, T. 3015-3051.

¹²⁴ Örnek olarak bakınız, Ademovic, T. 1607 (1000 civarında erkeğin Nova Kasaba futbol sahasında olduğuna dair); Malagic, T. 1974-75 (Sandici ve Kravica arasında uzun tutsak kuyruğu olduğuna ve bir çayırda büyük bir grup bulunduğuna ve bu kişilerin eşyalarının yol boyuna yığıldığına dair); Hajdarevic, T. 2587-2588 (Bir çok tutsağın elleri başlarının arkasında olduğu şekilde Kravica ve Sandic'te görüldüklerine dair); Egbers, T. 2226 (Nova Kasaba'daki futbol sahasının erkeklerle tamamen dolu olduğuna, elleri başlarının arkasında, dizlerinin üzerine çökmüş ve askerler tarafından çevrelenmiş olduklarına dair); Tanık Q, T. 3025 (otobüsten Sandic'teki tutsak kalabalığını gördüğüne dair); Tanık E, T. 1354, 1356 (yaklaşık 300-400 tutsağın Kravica'da, ve Konjevic Polje ile Nova Kasaba arasında bulunduğuna dair).

¹²⁵ P 12/2; P 12/4; Butler, T. 4925-4928; P490; P 491; P 492; P 493; P 494; P 495; P 496; P 497 ve P 498.

65. Kolun baş tarafında bulunanlar kolun ikinci kısmında bulunanların akıbetinin ne olacağını görmek için beklediler. Ağır ateş ve bombardıman 12 Temmuz 1995 günü boyunca gecenin ilerleyen saatlerine kadar devam etti ve nihayetinde kolun baş tarafında bulunanlar umutlarını kaybettiler. 13 Temmuz 1995 tarihinde, Kalesija-Zvornik yolu üzerindeki yolculuklarına, pusuya düşürülerek yakalandıkları ve daha fazla zaiyat verdikleri noktaya kadar devam ettiler.⁽¹²⁶⁾ Bosnalı Müslümanların kontrolündeki ön saflara ulaşmaya yönelik 15 Temmuz 1995 tarihindeki başarısız bir çabadan sonra, kolun baş tarafında bulunanlar en sonunda 16 Temmuz 1995 tarihinde Bosnalı Müslümanların kontrolündeki bölgeye kaçmayı başardılar. Tuzla tarafından saldıran BHO güçleri yaklaşık bir buçuk kilometre uzunluğunda bir alan açarak görüş alanına giren kola yardım etti.⁽¹²⁷⁾

8. Serebrenitsa'dan Gelen Bosnalı Müslüman Erkeklerin Katledilişi

66. Potoari'de kadın, çocuk ve yaşlılardan ayrıştırılan erkekler (yaklaşık 1000 kişi civarında) Bratanac'a nakledildiler ve koldan yakalanan Bosnalı Müslüman erkeklerle birleştirildiler. Potocari'den getirilen tutsaklar ile koldan yakalananların ayrı tutulmalarına yönelik görülebilir bir çabada bulunulmadı. Bu erkekler ambar,⁽¹²⁸⁾ eski bir okul⁽¹²⁹⁾, getirildikleri otobüs ve kamyonlar gibi farklı yerlerde tutuldular.⁽¹³⁰⁾ Geceleri, Brutanac'ta bulunan tutsaklar dışarı çağırıldı, acı çığlıkları ve silah atışları duyulabiliyordu.⁽¹³¹⁾ Potoari'den gelen kadın, çocuk ve yaşlıların tahliyeleri gerçekleştirildiği ölçüde, Brutanac'ta bir ila üç gün arasında tutulduktan sonra tutsaklar başka yerlere nakledildiler.

67. Son bir kişiye varana kadar, yakalanan binlerce Bosnalı Müslüman tutsak, Serebrenitsa'nın ele geçirilişini müteakip katledildi. Bazıları birer birer bazıları ise küçük gruplar halinde öldürüldüler, bazıları ise geçici olarak tutuldukları mekanlarda öldürüldüler. Bununla birlikte çoğu, 13 Temmuz 1995 tarihinde Serebrenitsa'nın kuzey bölgesinde başlayan özenle planlanmış toplu infazlarda katledildiler. 13 Temmuz 1995 tarihinde öldürülmeyen tutsaklar akabinde Zvornik Tugayı'nın

¹²⁶ Had ihasonovic, T. 9529.

¹²⁷ Had ihasonovic, T. 9529-9530.

¹²⁸ Tanık N, T. 2801.

¹²⁹ Tanık I, T. 2374.

¹³⁰ Tanık N, T. 2802; Tanık I, T. 2374 (eski okul).

¹³¹ Tanık L, T. 2668; Tanık N, T. 2804; Tanık Q, T. 2957; Tanık I, 2377.

sorumluluğu altında bulunan bölge içerisindeki Bratunac'ın kuzeyinde bulunan infaz mekanlarına otobüsle götürüldüler. Kuzeydeki geniş ölçekli katliamlar 14 ve 17 Temmuz 1995 tarihleri arasında gerçekleşti.

68. Toplu katliamların çoğu iyi-kurgulanmış bir süreç izledi. Erkekler önce boş okullara ya da ambarlara götürülüyordu. Orada birkaç saat tutulduktan sonra otobüslere ya da kamyonlara doldurularak başka bir infaz mekanına naklediliyorlardı. İnfaz mekanları genellikle ıssız alanlardaydı. Tutsaklar silahsızdı ve bir çok durumda gözlerin bağlanması, ip ile ellerin arkadan bağlanması ya da ayakkabılarının çıkarılması gibi direnci kırmaya yönelik eylemlerde bulunuluyordu. Katliam alanlarında bir seferinde erkekler kamyonlardan küçük gruplar halinde indirildiler ve akabinde silahla vurularak öldürüldüler. Silah ateşinin ilk seansından kurtulanlar ikinci bir ekstra seansla birer birer, bazen bir süre acı çekmeleri beklendikten sonra öldürülüyorlardı.⁽¹³²⁾ Katliamlar sırasında ya da hemen akabinde yer kazı makineleri geliyordu ve cesetleri katledildikleri yere ya da yakın bir yere gömüyorlardı.
69. Bu yerlerin birkaçında, yaralı haldeki az sayıda insan ölü numarası yaparak kurtuldular ve akabinde sürünerek uzaklaştılar. Dava Dairesi bu kişilerden yaşamış oldukları zor duruma dair bilgi almıştır. Dava Dairesi, bunun yanında, 16 Temmuz 1995 tarihinde gerçekleşen en büyük ölçekli katliamların birinde yer almış olan BSO mensubundan da bilgi almıştır.⁽¹³³⁾
70. İnsandan kaynaklı tarif edilemez boyutta bir kötülük olması yanı sıra, anılan Bosnalı Müslüman erkeklerin öldürülmesi kararı askeri anlamda da akıl almaz niteliktedir. Savcılık Makamı'nın askeri uzmanı Richard Butler'ın (ABD Ordusu, birinci sınıf astsubay) işaret ettiği gibi:

BH yönetimi ve uluslar arası toplum karşısında, BM taburlarının ve UKK'sinin orada bulunmakta olduğu bir zamanda 10.000 ila 15.000 Müslüman erkek tutsağa sahip olmaktan daha iyi bir pazarlık kozu tasavvur edilemez. Bu birinin düşünebileceği, insanlardan belirgin bir politik baskı kazanabilmek için bu nihai pazarlık kozudur, ancak bu koz başka bir amaç için bir tarafa atılmıştır.

¹³² Örnek olarak bakınız, Tanık Q, T. 3033, 3035-3036; Tanık L, T. 2690 (Orahovac bölgesinde yaralı bir kişi öldürme eyleminin tamamlanmasını talep ettiğinde Sırp askeri şu şekilde cevap verdi: "yavaş yavaş, yavaş yavaş").

¹³³ Aşağıdaki paragraflarda yer alan tartışmalara bakınız. 195-253.

9. Katliamlara Ait Adli Deliller

71. Savcılık makamı tarafından sunulan maddi deliller çeşitli infaz alanlarından kurtulan kişilerin ifadelerinin esaslı noktalarını önemli ölçüde desteklemektedir. Savcılık Makamı (bundan sonra “SM”), 1996 yılından başlamak ve Serebrenitsa’nın ele geçirilişi ile ilgili olmak üzere, 21 mezarlık alanında fethi kabir işlemleri icra etmiştir: dördü 1996 yılında (Cerska, Nova Kasaba, Orahovac (Lazete 2 olarak da bilinmektedir) ve Branjevo Askeri Çiftliği (Pilica)); sekizi 1998 yılında (Petkovci Dam, Can-ari Caddesi 12, Can-ari Caddesi 3, Hodici Caddesi 3, Hodici Caddesi 4, Hodici Caddesi 5, Lipje 2, Zelene Jadar 5); beş tanesi 1999 yılında (Kozluk, Nova Kasaba, Konjevic Polje 1, Konjevic Polje 2, ve Glogova 2);⁽¹³⁴⁾ ve dördü 2000 yılında (Lazette 1, Lazette 2C,⁽¹³⁵⁾ Ravnice ve Glogova 1) icra edilmiştir. Fethi kabir işlemleri icra edilen 21 mezarlıktan 14 tanesi insanlar öldürüldükten sonra cesetlerin doğrudan atıldığı birincil mezarlıklardı. Bunlardan sekizi ise daha sonra bozularak burada bulunan cesetler genellikle daha uzak bölgelerde bulunan ikincil mezarlıklara taşınmış ve gömülmüşlerdir.⁽¹³⁶⁾ Fethi kabir işlemleri icra edilen mezarlıklardan yedisi gömme eylemlerinin gerçekleştirildiği ikincil alanlardı.⁽¹³⁷⁾ SM, balistik, toprak analizi ve madde analizine ilişkin deliller ile birincil ve ikincil mezarlıklarda bulunan madde ve kalıntıları karşılaştırmalı olarak inceleme yapmak üzere uzmanları elinde bulunduruyordu.⁽¹³⁸⁾ Bu analizlerin bir sonucu olarak, birincil mezarlıklar ve ikincil mezarlıklar arasında belirgin bir ilişki tespit edilmiştir ve bunlar ileride detaylı bir şekilde değerlendirilecektir.

¹³⁴ Bakınız P 140 D. Manning, Serebrenitsa Soruşturması: Maddi Deliller-İnfaz Alanları ve Toplu Mezarlıklara dair özet, 16 Mayıs 2000 (bundan sonra “Manning Raporu”) p. 00950906.

¹³⁵ Anılan mezarlık 1996 yılında fethi kabir işlemleri icra edilen Lazette 2 alanının bir parçasıdır, fakat halihazırdaki sebepler bakımından bağımsız bir alan olarak değerlendirilmiştir.

¹³⁶ Manning Raporu, p. 00950925 ve D. Manning, Serebrenitsa Soruşturması: Maddi Deliller-Fethi Kabir İcra Edilen Toplu Mezarlıklara dair özet, Şubat 2001 (bundan sonra “Manning Raporu Eki”) p 7601. Manning Raporu eki, “Savcılığın Dosyasını, Dört Uzman Raporunun Sunulması ve Yeni Fethi Kabir Delillerinin Özeti’nin Sunulması” amacı ile sınırlı olmak üzere raporun bir parçası olmak üzere yeniden ele alınması amacıyla kayda alınmıştır.

¹³⁷ Manning Raporu Eki, p. 7601.

¹³⁸ Bakınız P 144 (Otomatik Balistik Karşılaştırmasına İlişkin Laboratuvar Raporu, Birleşik Devletler, Alkol, Tütün ve Ateşli Silahlar, Adli Bilimler Laboratuvarı tarafından hazırlanan, 24 Şubat 2000); P 179 (Antony G. Brown’ın ifadesi, polen bilimci, 6 Ocak 1998); P 180 ((Antony G. Brown’ın ifadesi, polen bilimci, 26 Şubat 1999); P 143 (Tekstil Soruşturmasına ait Rapor, Ing. S.E. Maljaars tarafından hazırlanan, Adalet Bakanlığı, Hollanda Adli Tıp Kurumu, 11 Şubat 2000). Ayrıca bakınız, Dean Manning (bundan sonra “Manning”), T. 3593.

72. Savcılık, Dava Dairesi önünde fethi kabir işlemleri ve mevcut maddi deliller hakkında ifade vermek üzere sekiz tanığı çağırmıştır.⁽¹³⁹⁾ Buna ek olarak, Dava Dairesi, SM'nin yürütmüş olduğu soruşturmada görev alan uzmanların hazırladığı yazılı raporları da elde etmiştir. Cevap olarak, savunma, adli tıp uzmanı Dr. Zoran Stankovic tarafından hazırlanan iki raporu sunmuştur.⁽¹⁴⁰⁾
73. Maddi deliller, Savcılığın, Serebrenitsa'nın ele geçirilişini müteakip, binlerce Bosnalı Müslüman erkeğin yargısız infaz edildiği ve toplu mezarlara nakledildiğine yönelik iddiasını desteklemektedir. Adli Tıp uzmanlarının kesinlik ifade edecek şekilde toplu mezarlarda kaç kişinin bulunduğu dair bir sonuca varmaları mümkün olmamakla birlikte, meydana gelen çürüme ve bozulmanın derecesine göre ve mekanik araçlarla cesetlerin birincil mezarlıklardan ikincil mezarlıklara taşınması sırasında cesetlerin parçalara ayrılması hali nazara alındığında, uzmanlar, mezarlıklardan en az 2,028 münferit cesedin çıkarıldığını tahmin etmektedirler.⁽¹⁴¹⁾
74. Fethi kabir işlemi yapılan mezarlıkların büyük çoğunluğunda mağdurların Serebrenitsa ile ilişkili olduklarını gösteren kimlik belgeleri ve kişisel eşyalar bulunmuştur. Eşyaların arasında Serebrenitsa ile bağlantılı olan lisans belgeleri ve diğer belgeler bulunmuştur.⁽¹⁴²⁾ Bazı vakialarda, soruşturmacılar mezarlardan çıkarılan cesetlerin Serebrenitsa sakinlerine ait olduğunu, cesetlerin yanında bulunan ziynet eşyaları⁽¹⁴³⁾,

¹³⁹ Profesör Jose Braybar (bundan sonra "Braybar"), T. 3781-3895; Profesör Helge Brunborg, (bundan sonra "Brunborg") T. 4036-4100; Dr. John Clark, (bundan sonra "Clark") T. 3896-3972; Profesör William Haglund, (bundan sonra "Haglund") T. 3723-3780; Dr. Christopher Lawrence, (bundan sonra "Lawrence") T. 3974-4034; Manning, T. 3542-3626, 4141-4150; Jean-Rene Ruez, (bundan sonra "Ruez") T. 3465-3541; ve Profesör Richard Wright, (bundan sonra "Wright"), T. 3632-3721.

¹⁴⁰ D 172 (17 Ekim 200 tarihli Forensik Mütalaa, Doc. Dr. Sc. Med. Zoran Stankovic, Adli Tıp Uzmanı, Sırbistan Adalet Bakanlığı'nda 740/0373/98 sayılı düzenleme uyarınca sürekli olarak Adli Tıp alanında görevli, Adli Tıp Kurumu-WMA (bundan sonra "Stankovic Raporu") ve D 172 (Forensic Mütalaa, 18 Nisan 2001, , Doc. Dr. Sc. Med. Zoran Stankovic, Adli Tıp Uzmanı, Sırbistan Adalet Bakanlığı'nda 740/0373/98 sayılı düzenleme uyarınca sürekli olarak Adli Tıp alanında görevli, Adli Tıp Kurumu-WMA (bundan sonra " Ek Stankovic Raporu").

¹⁴¹ Ek Manning Rapour p. 7614.

¹⁴² Manning, T. 3579-3580, 3588-3592. 2000 yılı içerisinde icra edilen fethi kabir işlemleri sırasında ortaya çıkan kimlik belgeleri, ileriki aşamada UKK tarafından kayıp olarak kayda geçirilen kişilerin burada bulunduğunu su yüzüne çıkarmış ve bu durum diğer kaynaklar kullanılarak çapraz teyit yöntemi ile doğrulanmıştır.

¹⁴³ P 132/95, ve P 132/95A. Ayrıca bakınız Manning, T. 3580-3582.

sunu uzuvlar⁽¹⁴⁴⁾ ve fotoğraflar⁽¹⁴⁵⁾ gibi belirli bir kişiye özgü ait olan eşyalardan yola çıkarak tam olarak tespit edebilmişlerdir. Mezarlıkların büyük çoğunluğunda bulunan Kuran Ayetleri gibi eserler de mağdurların Müslüman oldukları tezini desteklemiştir.⁽¹⁴⁶⁾ Uluslararası Kızıllaç Komitesi'nin (UKK) kayıp listesinde Serebrenitsa'dan kaybolduğu kaydedilen insanların cinsiyet dağılımı da önem arz etmekte olup, mezarlıklardan fethi kabir işlemi icra edilerek çıkarılan cesetlere dair cinsiyet dağılımı ile karşılıklı uygunluk göstermektedir.⁽¹⁴⁷⁾ Savcılık demografi uzmanı olan Profesör Helge Brunborg, Serebrenitsa'dan kaybolduğu yönünde kayıtlara geçirilen insanların büyük çoğunluğunun erkek olduğunu ifade etmiştir.⁽¹⁴⁸⁾ Serebrenitsa'yla ilgili mezarlıklarda icra edilen adli tıp incelemeleri, 1843 cesetten sadece bir tanesinin kadın olarak teşhis edilebileceği gerçeğini ortaya çıkarmıştır.⁽¹⁴⁹⁾ Benzer şekilde, kayıp olarak kayda geçirilen insanların yaş dağılımı ile Serebrenitsa mezarlıklarından çıkarılan insanların yaş dağılımı arasında karşılıklı uygunluk bulunmaktadır: kayıp olarak kayda geçirilen insanların %26,4'ü 13-24 yaş arasında olup mezarlıklardan çıkarılan cesetlerin %17,5'i bu yaş grubuna girmektedir; kayıp olarak kayda geçirilen insanların %73,6'sı ise 25 yaşından büyük ve mezarlıklardan çıkarılan cesetlerin %82,8'i bu yaş grubunun içerisine girmektedir.⁽¹⁵⁰⁾

75. Adli tıp incelemelerinin sonuçları çıkarılan cesetlerin büyük çoğunluğunun bir çatışmada ölmediğini ortaya koymaktadır: bu kişiler topluca katledilmişlerdir. Soruşturmacılar, on farklı mezarlıkta icra edilen fethi kabir işlemleri sırasında en az 448 cesedin gözbağı bağlanmış şekilde ya da vücutları üzerinde olduğu şekilde bulunduğunu tespit etmişlerdir.⁽¹⁵¹⁾

¹⁴⁴ P 132/93, ve P 132/93A. Ayrıca bakınız Manning, T. 3583-3584.

¹⁴⁵ P 132/1, ve P 132/18. Ayrıca bakınız Manning, T. 3589-3590, ve 3592.

¹⁴⁶ P 132/110. Ayrıca bakınız Manning, T 3588-3599. 2000 yılında fethi kabir işlemi icra edilen üç mezarlıktan her birinde de İslam Dini ile ilişkili eserler tespit edilmiştir. Ek Manning Raporu pp. 7600-7597.

¹⁴⁷ Brunborg, T. 4071.

¹⁴⁸ Brunborg, T. 4070.

¹⁴⁹ Braybar, T. 3811-3812. Ek Manning Raporu, p. 7613.

¹⁵⁰ P 276 (H. Brunborg and H. Urdal, Serebrenitsa Kayıp ve Ölüm Sayısı Raporu), p. 00926384, hesap 3. Bu hesap yalnızca 2000 yılına kadar icra edilen fethi kabir işlemlerini kapsamaktadır.

¹⁵¹ Mezarlıklar: Branjevo Askeri Çiftliği'nde bulunan birincil mezarlık ve Can-ari Caddesi 12'de bulunan ilişkili ikincil mezarlık; Orahovac'ta (Lazete 2 olarak bilinen) bulunan birincil mezarlık ve Hodic Caddesi 3, Hodic Caddesi 4 ve Hodic Caddesi 5'te bulunan ilişkili üç ikincil mezarlık; Kozluk mezarlığı ve Can Ari Caddesi 3'te bulunan ikincil mezarlık. Manning T. 3569-3570. Ek olarak, 2000 yılında icra edilen fethi kabir işlemleri sırasında Lazete 2C ve Lazete 1'de gözbağları bulunmuştur. Ek Manning Raporu, p. 7601.

İcra edilen fethi kabir işlemleri sırasında en az 423 bağlama ipi tespit edilmiştir.⁽¹⁵²⁾ Bir kısım bağlama ipinin elbise ya da sicimden yapıldığı müşahade edilmiştir fakat büyük bir kısmı telden oluşmaktadır. Bu bağlama iplerinin niteliği çatışmadan kaynaklı yaralanmaların gösterdiği özelliklerin dışında kalmaktadır ve bu tip yaralanmalarla uyumlu değildir. Bunun yanında SM mezarlarda bulunan cesetlerin ezici bir çoğunluğunun silah yarası sonucu öldüğüne ilişkin delillere dayanmıştır. Fethi kabir işlemleri ayrıca şunu ortaya çıkarmıştır ki mağdurlardan bir kısmı ciddi bir şekilde engelli şahıslardır. Bu da onların çatışma sonucu yaşamlarını kaybettiklerini ya da savaşan kişiler olmadıklarını göstermektedir.

¹⁵² Mezarlıklar: Cerska'da bulunan birincil mezarlık; 1996 yılında açılan Nova Kasaba'da bulunan birincil mezarlık; Orahovac (Lazete 2)'de bulunan birincil mezarlık ve Hodici Caddesi 5'te bulunan ilişkili ikincil mezarlık, Branjevo Askeri Çiftliği'nde bulunan birincil mezarlık ve Can-ari Caddesi 12'de bulunan ilişkili ikincil mezarlık, Petkovci Dam'da bulunan birincil mezarlık ve Liplje 2'de bulunan ilişkili ikincil mezarlık; Kozluk'ta bulunan birincil mezarlık ve Can-ari Caddesi 3'te bulunan ilişkili ikincil mezarlık, ve Zeleni Jadar 5'te bulunan ikincil mezarlık. Manning, T. 3579-3576. Ek olarak, 2000 yılında icra edilen fethi kabir işlemleri sırasında, Lazete 2 C'de ve Glogova 1'de bağlama ipleri bulunmuştur. Ek Manning Raporu, p 7601.